

De Jakobusbrief en de Jezustraditie

Is de Jakobusbrief eigenlijk wel een christelijke brief?

Stefan Honing

Sources

Protestantse Theologische Universiteit

Locatie Amsterdam

13 februari 2017

Begeleider: dr. J.L.H. Krans

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Onderwerp en vraagstelling	4
Opbouw en methode	5
Stand van het onderzoek.....	6
<i>Korte geschiedenis</i>	6
<i>Jakobus 1:1 en Jakobus 2:1</i>	7
<i>Overeenkomsten met de Jezustraditie</i>	7
<i>Jodendom</i>	7
<i>De Dode Zee-rollen</i>	8
1. Inleidende vragen.....	10
1.1. De auteur van de Jakobusbrief.....	10
1.1.1. <i>De Jakobus in Jakobus 1:1</i>	11
1.1.2. <i>De mogelijkheid dat Jakobus, de rechtvaardige, de auteur van de Jakobusbrief is.</i>	11
1.1.3. <i>Conclusie</i>	16
1.2. De datering van de Jakobusbrief	17
1.3. De geadresseerden van de Jakobusbrief.....	18
1.4. Conclusie	19
2. Argumenten voor de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijk geschrift is.....	21
2.1. Spitta	21
2.1.1. <i>Inleiding</i>	21
2.1.2. <i>Het christelijke in de Jakobusbrief</i>	22
2.1.3. <i>Conclusie</i>	23
2.2. Massebieau.....	23
2.2.1. <i>Inleiding</i>	23
2.2.2. <i>De brief en Jezus Christus</i>	24
2.2.3. <i>De brief en de Paulus-controverse</i>	24
2.2.4. <i>De ontvangers van de brief</i>	24
2.2.5. <i>De auteur en zijn werk</i>	24
2.2.6. <i>Conclusie</i>	25
2.3. Jakobus 1:1 en Jakobus 2:1	25
2.3.1. <i>Inleiding</i>	25
2.3.2. <i>Jakobus 2:1</i>	26
2.3.3. <i>Jakobus 1:1</i>	28

2.4. Conclusie	28
3. Argumenten tegen de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijk geschrift is.....	30
3.1. Minder belangrijke argumenten tegen de stelling.....	30
3.2. Jakobus 2:14-26 en Paulus	31
3.3. Overlappen tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie	32
3.3.1. <i>Jakobus 1:5 – Mattheüs 7:7/Lukas 11:9</i>	32
3.3.2. <i>Jakobus 1:22-25 – Mattheüs 7:24-26/Lukas 6:47-49</i>	33
3.3.3. <i>Jakobus 5:12 – Mattheüs 5:33-37</i>	34
3.4. Conclusie	35
3.5. Uitweiding: welke bronnen uit de Jezustraditie heeft de auteur van de Jakobusbrief mogelijk gebruikt?.....	36
4. De Dode Zee-rollen.....	37
4.1. Jakobus 1:5	37
4.2. Jakobus 1:22-25.....	38
4.3. Jakobus 5:12	39
4.4. Conclusie	40
Algemene conclusie.....	41
Bibliografie	43

Inleiding

“(…) Darum ist Sankt Jakobs Epistel eine recht stroherne Epistel gegen sie, denn sie doch keine evangelische Art an sich hat. “

- Maarten Luther¹

Deze bekende uitspraak van Luther is illustrerend voor hoe er naar de Jakobusbrief gekeken kan worden. Door de eeuwen heen zijn veel christenen over de boodschap van de Jakobusbrief gestruikeld. De inhoud van de brief lijkt namelijk in strijd te zijn met de orthodoxe Paulinische visie van de vrije genade. In vergelijking met veel andere Nieuwtestamentische geschriften ligt er minder de nadruk op verlossing door genade. In tegendeel; wie uit hoofdstuk twee de verzen 14-26 leest, krijgt de indruk dat de auteur van de Jakobusbrief geloofde dat goed handelen noodzakelijk was voor de gelovige.

Doordat in slechts twee verzen Christus genoemd wordt, kan er met recht de vraag worden gesteld of de Jakobusbrief van oorsprong wel een christelijk document is en niet een Joods^{2 3} geschrift met een tweetal christelijke interpolaties. In deze masterscriptie onderzoek ik de stelling dat de Jakobusbrief een Joods geschrift is met slechts twee christelijke invoegingen. Hierbij moet worden opgemerkt dat aan het begin van de jaartelling het christendom als het ware een Joodse stroming was. Als onderscheid tussen de christelijke traditie en de Joodse traditie worden de verschillen onderzocht die specifiek zijn voor de christelijke traditie.

Onderwerp en vraagstelling

In het onderzoek wil ik mij voornamelijk richten op de Jezustraditie binnen de brief van Jakobus zoals deze te vinden is in het Nieuwe Testament. Het thema van het onderzoek gaat over de vraag of de Jezustraditie de brief van Jakobus heeft beïnvloed. Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over de Jezustraditie gaat het in de tekst over de primaire bronnen die gaan over het handelen en spreken van Jezus. Hierbij kan dus gedacht worden aan de evangeliën, Q en ander vroeg-christelijk materiaal.

Om dit onderzoek vorm te geven, ga ik in op een stelling die Foster geeft in zijn hoofdstuk in het recente werk over de Jezustraditie in de Jakobusbrief en de beide Petrusbrieven van Batten en Kloppenborg. Foster is van mening dat de stelling dat de Jakobusbrief een Joods geschrift is, met slechts twee christelijke invoegingen, minder relevant is⁴ en daarom niet langer uitgebreid behandeld moet worden.⁵ Toch ben ik van mening dat de stelling dat de Jakobusbrief een Joods geschrift is met christelijke toevoegingen ook nu weer onderzoek vereist, omdat de afgelopen vijftig jaar er nauwelijks onderzoek is gedaan naar de mogelijkheid dat de Jakobusbrief van oorsprong een Joods

¹ Luther (1989), p. 174.

² In dit onderzoek is er voor gekozen om de woorden ‘Joods’ en ‘Jodendom’ met een hoofdletter te schrijven in tegenstelling tot ‘christelijk’ en ‘christendom’ dat met een kleine letter wordt geschreven. Hiervoor is gekozen omdat in de meeste gevallen met Joods en Jodendom de etnische groep van de Joden wordt aangeduid in plaats van een religieuze stroming zoals het bij christendom wel telkens het geval is.

³ Voor een definitie wat met Joods en Jodendom bedoeld wordt in deze scriptie verwijs ik naar de paragraaf ‘Jodendom’ verderop in dit hoofdstuk.

⁴ Foster geeft geen duidelijke argumenten voor deze stelling (Foster in Batten en Kloppenborg (2014), p. 31). Hij baseert zich waarschijnlijk op de veelheid van overlappingsen die hij constateert tussen de Jezustraditie en de Jakobusbrief (Foster in Batten en Kloppenborg (2014), pp. 23-30). In het derde hoofdstuk wordt ingegaan op de overlappingsen tussen de Jezustraditie en de Jakobusbrief.

⁵ Foster in Batten en Kloppenborg (2014), p. 31. Zie eventueel ook Moo (2000), p. 12.

document is. In deze tijd zijn er veel ontwikkelingen geweest op bijbelwetenschappelijk gebied en daarom is het goed om met de kennis van nu wederom naar de mogelijkheid te kijken dat de Jakobusbrief in wezen een Joods document is. Bij een eerste lezing van de brief valt op dat alleen oppervlakkig gesproken wordt over Jezus. Hij wordt alleen genoemd in 1:1 en in 2:1. Verder zijn er waarschijnlijk geen specifiek christelijke uitspraken in de brief te vinden. Door deze punten komt de vraag opnieuw op of de Jakobusbrief wel een christelijk document is.

Kortom, de stelling die ik in dit onderzoek zal onderzoeken is:

De Jakobusbrief is een Joods geschrift dat door middel van twee toevoegingen een christelijk karakter heeft gekregen.

Opbouw en methode

In deze paragraaf omschrijf ik in welke stappen ik het onderzoek zal doen en op welke manier. Dit onderzoek bouwt naar het vierde hoofdstuk toe. In dat hoofdstuk zal er een vergelijking worden gemaakt tussen de Jakobusbrief en de Dode Zee-rollen. Hier is nog geen uitgebreid onderzoek naar gedaan. Als er verwantschap wordt geconstateerd, is de stelling van het onderzoek aannemelijker. In het vervolg van de inleiding zal ik kort benoemen wat de huidige status is van het onderzoek naar de Jezustraditie in de Jakobusbrief in bredere wetenschappelijke kringen.

Vervolgens zal ik in het eerste hoofdstuk ingaan op de vragen rond de auteur van de Jakobusbrief, wanneer de Jakobusbrief gedateerd moet worden en wie de geadresseerden waren. Deze vragen kunnen het onderzoek verder helpen. Door bijvoorbeeld uit te sluiten dat Jakobus is geschreven voordat de evangeliën zijn geschreven, blijft het mogelijk dat de evangeliën de bronnen van de Jakobusbrief zijn. Het doel van dit hoofdstuk is om te onderzoeken of het mogelijk is dat de Jakobusbrief geen christelijk document is. Wanneer bijvoorbeeld blijkt dat de brief is geschreven door Jakobus, de rechtvaardige, dan is het zeker dat de brief christelijk is. In dat geval kan de stelling direct verworpen worden en zou de hele vraagstelling van deze masterthesis verder overbodig zijn. Om tot een werkhypothese voor de rest van het onderzoek te komen met betrekking tot deze vragen zal ik in dit gedeelte van het onderzoek verschillende wetenschappelijke commentaren behandelen. Door de argumenten die de auteurs van deze commentaren benoemen af te wegen en naast elkaar te leggen, hoop ik om tot een conclusie te komen.

In het daaropvolgende hoofdstuk zal ik verschillende argumenten afwegen voor de stelling dat de Jakobusbrief een Joods geschrift is. Hiervoor zal ik putten uit boeken die de stelling verdedigen. Ik zal vooral gebruik maken van de teksten van Spitta en Masebieau. Deze teksten zijn namelijk jarenlang als bron toonaangevend geweest in het debat. Daarnaast zal ik ook uitgebreid ingaan op de mogelijkheid dat delen van Jakobus 1:1 en Jakobus 2:1 latere christelijke interpolaties zijn. Het doel van dit hoofdstuk is dus om de argumenten aan te dragen voor de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijk document is.

In het derde hoofdstuk zal ik argumenten aanvoeren tegen de stelling dat de Jakobusbrief een Joods geschrift is. Het is mogelijk dat in dit hoofdstuk bewezen wordt dat de Jakobusbrief afhankelijk is van de Jezustraditie. Daardoor zou de rest van het onderzoek overbodig zijn. Voor het onderzoek in dit hoofdstuk zal ik gebruik maken van verschillende boeken waarin argumenten worden aangedragen tegen de stelling. In dit hoofdstuk zal ik ook onderzoek doen naar mogelijke overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de evangeliën. Indien in het onderzoek wordt aangetoond dat de auteur gebruik heeft gemaakt van christelijke bronnen, is het aannemelijk dat het geschrift een christelijk geschrift is. De mogelijke overlappingsen die ik wil onderzoeken staan hieronder weergegeven. De keuzes zijn

ingegeven door Deppe. In zijn dissertatie heeft hij een groot aantal commentaren onderzocht op aangegeven overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de evangeliën.⁶ De drie meest genoemde overlappingsen zal ik onderzoeken.

- Jak. 1:5 Mat. 7:7/ Luk. 11:9
- Jak. 1:22-25 Mat. 7:24-26/ Luk. 6:47-49
- Jak. 5:12 Mat. 5:33-37

Uit dit punt voortvloeiend is de vraag: welke bronnen van de Jezustraditie heeft de auteur van de Jakobusbrief mogelijk gebruikt? In een korte uitweiding zal ik ingaan op deze vraag.

In het voorlaatste hoofdstuk zal ik de rollen uit Qumran onderzoeken. Dit hoofdstuk probeert nieuwe inzichten te geven in het onderzoek naar de Jakobusbrief. Hiervoor zal ik gebruik maken uit de conclusies van het hoofdstuk ervoor. De punten uit het derde hoofdstuk, waarbij is geconcludeerd dat het goed mogelijk is dat ze hun oorsprong vinden in de Jezustraditie,⁷ zal ik in dit vierde hoofdstuk vergelijken met de Dode Zee-rollen. Wanneer er verschillende overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de rollen uit Qumran te vinden zijn dan is het waarschijnlijk dat de overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie in feite voortkomen uit het Joodse gedachtegoed.

Wanneer er geen overlappingsen gevonden worden dan is dat een aanwijzing dat de auteur van de Jakobusbrief inderdaad uit de Jezustraditie heeft geput. Hiervoor zal ik dus gebruik maken van de conclusies uit het voorgaande hoofdstuk en die vergelijken met de Dode Zee-rollen. Ook zal ik mogelijke overlappingsen onderzoeken op theologisch vlak. Hiervoor zal ik teksten onderzoeken die gaan over soortgelijke situaties.

Ten slotte geef ik in het afsluitende hoofdstuk een conclusie. Hier zal ik ook een oordeel vellen over de stelling die centraal staat in dit onderzoek. We merken hier vast op dat in dit onderzoek niet het ultieme bewijs voor of tegen de stelling gegeven wordt. Het is niet mogelijk om met de kennis die we hebben een definitieve conclusie te trekken. Het doel van deze scriptie is dus vooral het aandragen van bouwstenen voor verder onderzoek in dit onderzoeksveld. Deze bouwstenen zijn voornamelijk van waarde op het gebied van het onderzoek naar overlappingsen tussen nieuwtestamentische teksten en de Dode Zee-rollen, waar op dit moment een duidelijke hiaat bestaat.

Op enkele plaatsen in dit onderzoek is een alinea geplaatst in een kleiner lettertype. Deze alinea's bevatten over het algemeen achtergrondinformatie. Ze zijn van minder belang om het betoog van de scriptie te volgen, maar nodigen uit tot verder onderzoek.

Stand van het onderzoek

Korte geschiedenis

Met de opkomst van de historisch-kritische benadering van de bijbel in de negentiende eeuw, kwam ook de vraag op of de brief van Jakobus zoals die te vinden is in het Nieuwe Testament een volledig Joodse oorsprong heeft of dat de brief put uit de Jezustraditie. Voor de stelling dat de brief volledig uit de Joodse traditie komt en dat 1:1 en 2:1 niet meer zijn dan latere christelijke interpolaties zijn jarenlang Massebieau en Spitta toonaangevend geweest. Tegenwoordig wordt de stelling dat de

⁶ Deppe (1990), pp. 409-410.

⁷ Deze inleiding is geschreven nadat het onderzoek al voltooid was. Als er andere resultaten gekomen waren uit het onderzoek van hoofdstuk 3 zou hoofdstuk 4 een andere inhoud hebben gekregen of overbodig zijn geworden.

Jakobusbrief een Joods geschrift is zonder wortels in de Jezustraditie niet meer uitgebreid onderzocht.⁸

Jakobus 1:1 en Jakobus 2:1

In de Jakobusbrief komen slechts twee verzen voor waarin Jezus expliciet wordt genoemd; 1:1 en 2:1. Volgens de stelling dat Jakobus een brief is uit de Joodse traditie zijn delen van deze twee verzen latere invoeringen. Vrij algemeen wordt aangenomen dat 1:1 origineel is. Over 2:1 wordt nog steeds gediscussieerd.⁹ Hier zal ik later verder op ingaan.

Overeenkomsten met de Jezustraditie

Deppe heeft in zijn dissertatie zestig verschillende commentaren onderzocht en hij heeft genoteerd hoeveel verschillende overeenkomsten er worden opgemerkt tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie. Hij kwam uit op 184 overeenkomsten.¹⁰ Veel van deze overeenkomsten kunnen echter al snel weggestreept worden, omdat slechts één woord of gangbare theologische gedachten de enige overeenkomst zijn. Van de overeenkomsten die overblijven, is het grootste deel een overeenkomst met de Jezustraditie zoals we die kennen uit het Mattheüsevangelie en een kleiner deel uit het Lukasevangelie. Er zijn ruwweg vijf mogelijke verklaringen voor deze overeenkomsten. De eerste is dat dit helemaal geen overlappingen zijn tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie (deze stelling zal centraal staan in het onderzoek). De tweede is dat de auteur van de Jakobusbrief toegang had tot Q of bronnen die verwant zijn aan Q. De derde is dat de auteur toegang had tot de evangeliën van Mattheüs en Lukas. De vierde is dat de auteur toegang had tot verschillende bronnen van de Jezustraditie die overeenkomsten hadden met Q en de specifieke bronnen van Mattheüs. De laatste optie is dat de auteur zelf getuige is geweest van de verkondiging van Jezus. In de rest van dit onderzoek wordt voornamelijk de eerste mogelijkheid onderzocht en zal er geen uitgebreid onderzoek worden gedaan met betrekking tot de andere mogelijkheden.¹¹

Jodendom

Tot ver in de twintigste eeuw werd er algemeen van uitgegaan dat het Jodendom gerepresenteerd in de rabbijnse traditie (Mishnah, Talmoed enz.) al in de eerste eeuw kenmerkend was voor het Jodendom.¹² Door de vondst van de Dode Zee-rollen is dit beeld uiteindelijk onderuit gehaald.¹³ Tegenwoordig wordt algemeen aangenomen dat in de eerste eeuw er geen sprake is van één duidelijk afgebakende vorm van Jodendom. Het Jodendom in de eerste eeuw is dusdanig verschillend dat er beter gesproken kan worden over verschillende vormen van Jodendom of 'Jodendommen'.¹⁴ Desondanks werd al in de eerste eeuw de term 'Jood' gebruikt om een verschil aan te duiden tussen Joden en niet-Joden.¹⁵ Mede hierdoor kan Dunn concluderen dat de term Jodendom de religie en de

⁸ Zie bijvoorbeeld Foster in Batten en Kloppenborg (2014), p. 31. of Moo (2000), p. 12.

⁹ Zie bijvoorbeeld Allison in Batten en Kloppenborg (2014), p. 74. of <http://ntvmr.uni-muenster.de/nt-conjectures/?indexContent=Jas1:1> (d.d. 13-02-2017) en <http://ntvmr.uni-muenster.de/nt-conjectures/?indexContent=Jas2:1> (d.d. 13-02-2017).

¹⁰ Deppe (1990), p. 402.

¹¹ Voor een uitgebreidere behandeling van deze mogelijkheden zie Foster in Batten en Kloppenborg (2014), pp. 7-23 en pp. 30-34. Het grote gebrek in dit artikel van Foster zie ik in het feit dat hij de mondelinge traditie niet behandelt, zie hiervoor o.a. Dunn (2003), pp. 192-254.

¹² Zie bijvoorbeeld Moore (1927-1930). of Jeremias (1969).

¹³ Na de vondst in 1948 duurde het nog meerdere jaren voordat alle rollen gepubliceerd werden. Hierdoor waren de eerste gevolgen van de vondst niet gelijk baanbrekend.

¹⁴ Zie eventueel ook Dunn (2003), pp. 255-260.

¹⁵ Dunn (2003), pp. 260-261.

manier van leven aanduidt evenals de nationale en religieuze identiteit van de Joden.¹⁶ In dit onderzoek zal op dezelfde manier worden omgegaan met de termen 'Jood' en 'Jodendom'. Hierbij aansluitend merk ik nog op dat het christendom zeker in de eerste eeuw grotendeels een Joodse stroming was. Aangezien in dit onderzoek de vraag centraal staat of de Jakobusbrief een Joods geschrift is in plaats van een christelijk geschrift wordt als onderscheidend punt het handelen en spreken van Jezus en van de vroeg-christelijke kerk als uitgangspunt genomen, oftewel de Jezustraditie. Hier merken we dus op dat het christendom aan het begin van de jaartelling in principe Joods was. Alleen waren er wel verschillen met andere vormen van het Jodendom. Deze verschillen zijn uniek voor de christelijke traditie. Hier kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het geloof in de opstanding van Jezus. In dit onderzoek wordt bekeken of in de Jakobusbrief gedachten worden gepropageerd die specifiek christelijk waren in plaats van alleen Joods. Wanneer er van deze specifiek christelijke gedachten in de Jakobusbrief gepropageerd worden dan is de stelling van dit onderzoek ontkracht. Dat houdt namelijk in dat de brief een christelijk karakter heeft en dus niet alleen Joods is.

Door de tegenwoordig bredere kijk op het Jodendom van de eerste eeuw, in tegenstelling tot het beeld van het eenduidige Jodendom dat het grootste deel van de twintigste eeuw heeft gedomineerd, is de mogelijkheid dat de Jakobusbrief een Joods document is groter. Door de veel bredere definitie van Jodendom is het namelijk goed mogelijk dat de Jakobusbrief volledig onder deze definitie valt.¹⁷

De Dode Zee-rollen

Tussen 1947 en 1956 zijn er in elf grotten in de buurt van Qumran, vlak bij de Dode Zee, een groot aantal teksten ontdekt.¹⁸ Deze teksten dateren uit de periode 250 v.C. tot de eerste eeuw n.C. Ze zijn geschreven in het Aramees, Hebreeuws en een klein deel in het Grieks. Over het algemeen wordt aangenomen dat de rollen uit Qumran Joodse geschriften zijn.¹⁹ Er is weinig geschreven over mogelijke overlappingen tussen de Dode Zee-rollen en de Jakobusbrief. Naast de mogelijkheid dat de auteur van de Jakobusbrief volledig heeft geput uit de Joodse tradities is er ook de mogelijkheid dat de auteurs van de Dode Zee-rollen gebruik hebben gemaakt van bronnen over Jakobus, de rechtvaardige.²⁰ Volgens een aantal wetenschappers is de Jakobusbrief door deze Jakobus geschreven.²¹ Robert Eisenman heeft de theorie naar voren gebracht dat in de teksten van Qumran er naar Jakobus de rechtvaardige verwezen wordt.²² Deze stelling is door verschillende wetenschappers onderuit gehaald en wordt slechts in een kleine groep serieus genomen.²³

¹⁶ Dunn (2003), pp. 262-265.

¹⁷ Voor een uitgebreidere behandeling over dit onderwerp verwijs ik naar Theissen en Merz (1998), pp. 125-147.

¹⁸ In 2017 is de ontdekking van een twaalfde grot bekend geworden. Deze grot bevat geen teksten.

¹⁹ Er zijn wetenschappers die stellen dat de Dode Zee-rollen niet primair Joods, maar primair christelijk zijn. Zij benaderen de teksten op een andere manier en dateren de teksten ook later. Mijns inziens is deze stelling zeer onwaarschijnlijk en hier zullen wij ook niet verder op ingaan. Voor een bredere behandeling van dit onderwerp en voor de namen van een aantal auteurs die deze stelling aanhangen verwijs ik naar Vanderkam (2012), pp. 118-120.

²⁰ Ook bekend als Jakobus, de broer van de Heer.

²¹ Op de stelling dat de Jakobusbrief door deze Jakobus is geschreven ga ik in het volgende hoofdstuk uitgebreid in.

²² Eisenman (1997). Eisenman ziet Jakobus als 'the Teacher of Righteousness', Paulus als 'the Liar' en de hoge priester Ananus als 'the Wicked Priest'.

²³ Voor een uitgebreide behandeling met tegenargumenten over dit onderwerp zie Chilton en Evans (1999), pp. 17-31.

Verder is er naar mijn weten op dit moment nog geen verder onderzoek gedaan naar mogelijke overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de Dode Zee-rollen. Hier ligt dan ook de grootste hiaat in de huidige stand van het onderzoek met betrekking tot de Jakobusbrief. Dit onderzoek zal proberen een deel van dit gat in te vullen.

1. Inleidende vragen

In dit hoofdstuk worden verschillende inleidende vragen onderzocht waar een voorlopig antwoord op geformuleerd moet worden om het onderzoek een goed vervolg te geven. Bij alle conclusies zal ik aangeven op wat voor manier die conclusie van invloed is op de rest van het onderzoek. Allereerst zal ik ingaan op de vraag wie de auteur van de Jakobusbrief is. Aan de hand van de conclusie in die paragraaf zal ik proberen om een hypothese op te stellen rond de vragen wanneer de brief gedateerd moet worden en aan wie de brief geschreven is.²⁴

Er is voor gekozen om in dit hoofdstuk de vraag naar het genre niet uitgebreid te behandelen. De reden hiervoor is dat mogelijke conclusies op dit gebied het onderzoek niet verder zullen helpen. Lange tijd was Dibelius' opvatting dat de Jakobusbrief een vorm van paraenese was redelijk algemeen aanvaard. Dibelius definieerde paraenese als "een tekst die verschillende vermaningen van algemene aard verbindt".²⁵ Tegenwoordig wordt deze stelling minder aangehangen.²⁶ Hier concludeer ik dat de Jakobusbrief een brief uit de hellenistische periode is, ondanks dat niet alle Griekse standaardcomponenten in de brief verwerkt zijn.²⁷ Verder stel ik dat de Jakobusbrief als een geheel geschreven is.²⁸ Voor een uitgebreidere bespreking van het genre van de Jakobusbrief verwijs ik hier naar Johnson.²⁹ Hier wil ik ook nog kort ingaan op de stelling van Wettlaufer dat de Jakobusbrief simpelweg niet het soort boek was dat bezig was met theologie. In plaats daarvan gaat het in deze brief om de praktische realiteit. Het gebrek aan christelijke motieven wordt volgens hem op deze manier opgelost.³⁰ Deze stelling vind ik niet overtuigend omdat in andere, eveneens praktische, teksten in het Nieuwe Testament het christelijke karakter wel duidelijk naar voren komt. In praktische literatuur (zoals de Jakobusbrief) zien we dus wel degelijk christelijke motieven terug en kunnen we dus niet concluderen dat er in praktische literatuur geen christelijke motieven zitten.

In de tweede paragraaf komt de vraag naar wanneer de Jakobusbrief gedateerd moet worden aan bod. In de paragraaf hierop volgend probeer ik een conclusie te formuleren over wie de geadresseerden van de Jakobusbrief geweest zijn.

1.1. De auteur van de Jakobusbrief

Om tot een antwoord te komen op de vraag wie de auteur is van de Jakobusbrief beginnen we bij de brief zelf. In 1:1 staat: "Jakobus, slaaf van God en van de Heer Jezus Christus (...)"³¹ Zoals later in dit onderzoek nog uitgebreid naar voren zal komen, is het mogelijk dat dit vers of (wat waarschijnlijker is) een deel van dit vers een latere christelijke interpolatie is om de brief 'christelijker' te maken. Desondanks is dit vers jarenlang leidend geweest in het onderzoek naar de vraag wie de auteur van de brief is. Om deze reden steken we deze paragraaf in bij dit punt.

²⁴ Er is voor gekozen om geen overzicht te geven van de structuur van de Jakobusbrief. Voor een overzicht van mogelijke structuren van de Jakobusbrief verwijs ik naar McKnight (2011), pp. 47-55.

²⁵ Dibelius (1975), p. 3.

²⁶ zie bijvoorbeeld Moo (2000), pp. 6-9. of Wettlaufer(2013), pp. 170-171.

²⁷ vergelijk Klauck (2006), pp. 17-25 en Martin (1988), p. xcvi.

²⁸ zie bijvoorbeeld Moo (2000), pp. 6-9.

²⁹ Johnson (1995), pp. 16-24.

³⁰ Wettlaufer (2013), pp. 170-171.

³¹ Bijbelteksten zijn, tenzij anders aangegeven, door mijzelf vertaald uit NA²⁸.

1.1.1. De Jakobus in Jakobus 1:1

De naam *Ιάκωβος* komt 42 keer voor in het Nieuwe Testament. Deze naam wijst naar verschillende personen.³² Toch komen niet al deze personen in aanmerking om de Jakobus te zijn waarnaar wordt verwezen in de Jakobusbrief. Moo beargumenteert overtuigend dat de meeste van deze mannen niet prominent genoeg waren om een brief op deze manier te beginnen.³³ Volgens hem gaat de auteur van de brief ervan uit dat de lezers zouden weten wie de bedoelde Jakobus was en zijn autoriteit zouden erkennen. Volgens hem sluit dit ook de mogelijkheid uit dat 1:1 verwijst naar een Jakobus die niet wordt genoemd in het Nieuwe Testament, aangezien een dergelijk prominent figuur als de Jakobus in 1:1 in de vroeg-christelijke traditie zijn sporen moet hebben achtergelaten. Met deze argumentatie ben ik het eens. Door de gegeven argumenten zijn er slechts twee mogelijkheden over. De Jakobus in 1:1 moet verwijzen naar Jakobus, de zoon van Zebedeüs, of naar Jakobus, de rechtvaardige. Alle andere personen met de naam Jakobus zijn niet prominent genoeg. Het is onwaarschijnlijk dat Jakobus de zoon van Zebedeüs, de bedoelde Jakobus is. Allereerst omdat ook hij niet erg belangrijk is geworden in het vroege christendom,³⁴ ten tweede omdat hij te vroeg gestorven³⁵ is om belangrijk te worden in de kerken buiten Palestina.³⁶ Daarnaast is het onwaarschijnlijk dat de Jakobusbrief gedateerd moet worden voor het sterfjaar van Jakobus, de zoon van Zebedeüs.³⁷ ³⁸ Concluderend kunnen we dus stellen dat het aannemelijk is dat de Jakobus naar wie verwezen wordt in 1:1 Jakobus, de rechtvaardige, moet zijn.³⁹

1.1.2. De mogelijkheid dat Jakobus, de rechtvaardige, de auteur van de Jakobusbrief is.

Aangezien de Jakobus in 1:1 waarschijnlijk verwijst naar Jakobus, de rechtvaardige, blijven er ruwweg twee mogelijkheden over. De eerste is dat Jakobus, de rechtvaardige, daadwerkelijk de auteur is van de Jakobusbrief.⁴⁰ De tweede is dat de auteur van de Jakobusbrief iemand anders is en dat hij of iemand anders de naam van Jakobus aan de brief heeft toegevoegd. Indien bewezen wordt dat Jakobus, de rechtvaardige, de auteur is van de Jakobusbrief heeft dat als gevolg dat de Jakobusbrief christelijk moet zijn. Wanneer dat waarschijnlijk wordt geacht, is de stelling van dit onderzoek ontkracht.

Pseudepigrafie kwam in de oudheid vrij algemeen voor, voornamelijk in briefliteratuur. Vaak was de reden hiervan het toekennen van meer autoriteit aan het document. Wanneer namelijk een bekend en invloedrijk

³² Voor een kort overzicht van de genoemde personen met de naam Jakobus verwijs ik naar Martin (1988), p. xxxi. of naar McKnight (2011), pp. 14-15.

³³ Moo (2000), pp. 9-11 zo ook Dibelius (1975), pp. 11-12.

³⁴ Dibelius (1975), p. 12.

³⁵ Zie Handelingen 12:2, dat gedateerd wordt rond 44 n.C. Zie ook Moo (2000), p. 9.

³⁶ Volgens 1:1 is de brief geadresseerd aan de twaalf stammen in de Diaspora.

³⁷ Zie voor de argumentatie rond dit punt de paragraaf 'Datering' in dit hoofdstuk.

³⁸ McKnight noemt daarnaast nog als argument dat er geen enkele vroeg-christelijke verbinding is tussen de Jakobus en de Jakobusbrief. McKnight (2011), p. 15. Mijns inziens is dit geen sterk argument, omdat er andere mogelijke verklaringen zijn voor dit feit.

³⁹ Painter is hierin meer stellig wanneer hij beweert dat niemand erover twijfelt dat de Jakobus van 1:1 Jakobus de rechtvaardige is. Painter (2004), p. 237. Deze stelling klopt niet. Ondanks het feit dat er sterke argumenten zijn dat het onwaarschijnlijk is dat een onbekende Jakobus degene is naar waar verwezen wordt, zijn er toch wetenschappers die dat nog als een mogelijkheid zien. Zie bijvoorbeeld Martin (1988), p. xxxii.

⁴⁰ Of door een secretaris die de brief in opdracht van deze Jakobus heeft geschreven.

persoon een brief geschreven heeft, is dat document ook van grotere invloed. Pseudepigrafie werd niet algemeen geaccepteerd.⁴¹

De eerste mogelijkheid dat Jakobus, de rechtvaardige, de auteur is van de Jakobusbrief zullen we nu onderzoeken door het behandelen van de argumenten die van doorslaggevend belang kunnen zijn.

Jakobus, de rechtvaardige, wordt meerdere keren genoemd in het Nieuwe Testament. Hij is een broer van Jezus (Mat. 13:55, Mar. 6:3 en Gal. 1:19). Toch werd hij pas na de opstanding een volgeling van Jezus⁴² (Joh. 7:5 en 1 Kor. 15:7). In de vroege kerk had hij een leiderschapspositie (Hand. 12:17, Hand. 21:18 en Gal. 2:9).⁴³ Hij was een Jood die zich aan de wet hield en hij verwachtte dat niet-Joodse bekeerlingen zich ook op een bepaalde manier aan de wet hielden (Hand. 15:13-21). En dat Joodse bekeerlingen zich aan de wet bleven houden (Gal. 2:12). Jakobus, de rechtvaardige, is in 62 n.C. gestorven.⁴⁴ Wanneer hij dus de auteur is, moet het boek voor die tijd gedateerd worden. De vraag is nu of het mogelijk is dat de persoon waar we deze informatie over hebben de Jakobusbrief kan hebben geschreven.

Een aantal minder belangrijke argumenten zal ik hier uiteenzetten. 1. Moo noemt als argument voor de auteurschap van Jakobus, de rechtvaardige, dat de omstandigheden die in de brief naar voren komen van toepassing zijn op Jakobus, de rechtvaardige.⁴⁵ Dit argument is echter niet overtuigend omdat de omstandigheden die hij noemt van toepassing waren op een groot deel van het Nabije Oosten. Hieruit volgt dus dat een andere auteur ook in dezelfde omstandigheden zat en de brief dus geschreven zou kunnen hebben. 2. Een ander argument, dat overigens terecht wordt afgewezen door Dibelius, is dat de brief niet geschreven kan zijn door de broer van Jezus omdat er geen persoonlijke details met betrekking tot Jezus in genoemd worden.⁴⁶ 3. Het argument van o.a. Dibelius⁴⁷ dat Jakobus niet de auteur kan zijn van de Jakobusbrief omdat de auteur reageert op stellingen van Paulus is niet overtuigend, omdat Jakobus, de rechtvaardige, weldegelijk nog in zijn leven over deze stellingen van Paulus kan hebben gehoord. In het derde hoofdstuk zullen we uitgebreid stilstaan op de mogelijkheid dat de auteur van de Jakobusbrief reageert op Paulus.

⁴¹ Voor meer informatie over pseudepigrafie zie Klauck (2006), pp. 399-406.

Voor een overzicht van teksten waarin Jakobus ook als auteur wordt genoemd, maar welke duidelijk pseudepigrafieën zijn, verwijs ik naar Allison (2013), p. 13.

⁴² Painter stelt dat Joh. 7:5 mogelijk niet klopt en dat het mogelijk is dat Jakobus al vanaf het begin een volgeling van Jezus is geweest. Zijn argumenten hiervoor (voornamelijk dat Jakobus later als een heel vroom persoon werd gezien) zijn verre van overtuigend. Painter (2004), pp. 13-14. Een meer genuanceerd beeld zien we bij Bernheim die de evangeliën van Johannes en Lukas vergelijkt. Hij komt tot de conclusie dat het onduidelijk is of Jakobus voor of na de opstanding Jezus is gaan volgen. Bernheim (1997), pp. 94-100. In dit onderzoek zie ik geen reden om af te wijken van het gangbare beeld van Jakobus, de rechtvaardige, die pas na de opstanding van Jezus tot geloof is gekomen.

⁴³ Dibelius gaat in op de vraag hoe Jakobus tot zo'n belangrijke leiderspositie is gekomen. Dibelius (1975), pp. 13-15.

⁴⁴ Hier baseer ik me op Josephus' *Antiquitates Judaicae* 20.200. Voor een bespreking van de betrouwbaarheid van deze tekst verwijs ik naar Dibelius (1975), pp. 14-17. Eusebius in zijn *Hist. eccl.* geeft een andere mogelijkheid die hij heeft ontleend aan Hegesippus in 2.23.4-8. Dit verhaal heeft echter dusdanig veel legendarische motieven dat het verhaal zeer ongeloofwaardig overkomt. Voor een verdere bespreking zie Dibelius (1975), pp. 15-17 en Martin (1988), pp. xviii-liv.

⁴⁵ Moo (2000), pp. 10-11.

⁴⁶ Dibelius (1975), p. 17. Voor een uitgebreide behandeling van dit argument verwijs ik naar Moo (2000), pp. 13-14.

⁴⁷ Dibelius (1975), p. 17.

Handelingen 15

De brief heeft verschillende opvallende overeenkomsten met de toespraak van Jakobus in Hand. 15:13-21 en daaropvolgend de brief die werd verzonden aan de heidenen zoals te vinden in Hand. 15:23-29. Indien geconcludeerd kan worden dat er een sterk verband bestaat tussen de Jakobusbrief en de gedeeltes in Handelingen 15 is een plausibele verklaring daarvoor dat in het tot stand komen van deze teksten daadwerkelijk Jakobus, de rechtvaardige, een belangrijke rol heeft gespeeld. Hier zal ik kort de verschillende overeenkomsten noemen.

1. In zowel Jak. 2:5 en Hand. 15:13 staat ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου.
 - Deze overeenkomst is niet overtuigend. ‘Mijn broeders’ is een gewone aanspreekvorm en de opdracht om te luisteren kunnen we ook moeilijk uniek noemen.
2. In beide gedeeltes wordt een vorm van het werkwoord ἐπισκέπτομαι gebruikt, namelijk in Jak. 1:27 en Hand. 15:14. Opvallend is dat in beide teksten dit werkwoord in een pastorale betekenis gebruikt wordt.
3. Het gebruik van ὄνομα als het subject van het passieve werkwoord ἐπικαλέω is opvallend,⁴⁸ maar komt in zowel Jak. 2:7 en Hand. 15:17 voor.
4. In Jak 5:19 en 5:20 evenals in Hand. 15:19 wordt het werkwoord ἐπιστρέφω gebruikt als ‘bekeren’.
5. De aanhef in beide brieven is vergelijkbaar.
 - In Jak. 1:1 en Hand. 15:23 staat de groet χαίρειν.
 - Deze klassieke groet komt op slechts één andere plek voor in het Nieuwe Testament.⁴⁹ Desondanks kunnen we hier niet spreken van een verwantschap tussen beide teksten, omdat het woordje χαίρειν in veel brieven uit de oudheid als groet bedoeld werd.⁵⁰
 - In Jak. 1:2 en Hand. 15:23 worden de geadresseerden broeders genoemd.
 - Ondanks dat broeders een gebruikelijke aanspreektitel was, is het niet gewoon dat dit aan het begin van een brief geplaatst wordt.⁵¹
6. De brieven gaan beiden over onthouding van zonden⁵² in Jak. 1:27 en Hand. 15:29.
 - Deze overeenkomst is niet overtuigend, vooral omdat de zonden die genoemd worden in de betreffende verzen heel verschillend zijn. Daarnaast is het een gebruikelijk Joods-christelijke motief om op te roepen tot onthouding van zonden.

Deze overeenkomsten zijn opvallend. Painter komt er zelfs door tot de conclusie dat Lukas⁵³ de redacteur is geweest van de Jakobusbrief.⁵⁴ Desondanks zijn er te weinig overeenkomsten en zijn ze niet overtuigend genoeg om te concluderen dat de Jakobusbrief en Handelingen 15 aan elkaar verwant zijn.⁵⁵

⁴⁸ Moo (2000), p. 10.

⁴⁹ Moo (2000), p. 10.

⁵⁰ Klauck (2006), pp. 17-21. Vergelijk ook met Klauck (2006), pp. 30-31.

⁵¹ Dibelius (1975), p. 20.

⁵² McKnight (2011), p. 24.

⁵³ Traditioneel gezien (en volgens Painter) de auteur van het boek Handelingen.

⁵⁴ Painter (2004), pp. 239-248. Hij bouwt verder op het werk van Adamson en noemt nog een aantal argumenten waarom Lukas de redacteur zou zijn van de Jakobusbrief.

⁵⁵ Vergelijk Martin (1988), p. lxxiii. Voor een uitgebreidere behandeling over dit onderwerp verwijs ik naar Allison (2013), pp. 6-11.

De brief in de vroege kerk

De Jakobusbrief is volgens 1:1 gestuurd aan 'de twaalf stammen in de diaspora'. De brief is dus niet voor één bepaalde kerk bedoeld. De Jakobusbrief heeft dus een algemeen karakter. Mede om deze reden is de Jakobusbrief geclassificeerd als een katholieke brief. De brief wordt voor het eerst genoemd door Origenes aan het begin van de derde eeuw n.C.⁵⁶ Origenes schrijft de Jakobusbrief toe aan Jakobus, 'de apostel' en citeert de brief als heilige tekst.⁵⁷ De oudste fragmenten die bewaard zijn gebleven van de Jakobusbrief zijn afkomstig uit de derde eeuw. Daarnaast citeert Irenaeus Jakobus 2:23 in *Haer.* 4.16.2⁵⁸. Dit doet hij in de tweede helft van de tweede eeuw n.C. Irenaeus benoemt niet dat dit citaat afkomstig is uit de Jakobusbrief. Eusebius citeert uit de Jakobusbrief en beschouwt het als canoniek (*Hist. eccl.* 3.25.3). Hij deelt het echter ook in als een betwist boek in zijn tekst over de canon (*Hist. eccl.* 2.23.25). Zowel het Fragment van Muratori⁵⁹ als de Mommsen lijst bevatten de Jakobusbrief niet.⁶⁰ Uit dit alles is te concluderen dat pas op een relatief laat moment de Jakobusbrief daadwerkelijk als onderdeel van de gezaghebbende teksten is beschouwd. Van andere teksten uit het Nieuwe Testament zijn er namelijk meer fragmenten gevonden in oudere manuscripten en zijn de verwijzingen naar de nieuwtestamentische boeken talrijker. Mede hierdoor kan Wettlaufer zelfs de (terechte) conclusie trekken dat de Westelijke kerk de Jakobusbrief pas een eeuw na de meeste andere nieuwtestamentische boeken accepteerde.⁶¹

De vraag die uit dit gegeven opkomt, is natuurlijk hoe we de langzame en aarzelende acceptatie van de Jakobusbrief als gezaghebbende tekst moeten verklaren.⁶² Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de Jakobusbrief als niet authentiek werd beschouwd en/of dat de brief pas op een later moment is geschreven.⁶³ Hiertegen in te brengen is dat in de teksten die over de Jakobusbrief gaan, de Jakobusbrief zelf niet verworpen wordt. De brief wordt over het algemeen niet genoemd en wanneer het wel genoemd wordt, is dat op een manier die (tot op zekere hoogte) het gezag van de Jakobusbrief erkent. Martin stelt dat de Jakobusbrief genegeerd werd door het 'orthodoxe' gedeelte van het vroege christendom, omdat Jakobus, de rechtvaardige, door de gnostici werd gezien als iemand met het hoogste kerkelijk gezag. Daarom zou de Jakobusbrief niet gebruikt zijn door de meer

⁵⁶ Het is mogelijk dat daarvoor in andere werken ook al verwezen is naar de Jakobusbrief. Zo stelt Johnson dat 1 Clemens en de Herder van Hermas beide gebruik maken van de tekst uit de Jakobusbrief (Johnson (1995), pp. 72-80). Zijn betoog is echter niet overtuigend, het lijkt waarschijnlijker dat de mogelijke referenties uit de Jakobusbrief standaard Joods-christelijk gedachtegoed waren en dat het daardoor in deze teksten naar voren is gekomen. Voor een uitgebreidere argumentatie verwijs ik naar Dibelius (1975), pp. 31-33. Voor een overzicht van mogelijke overlappingen tussen de Jakobusbrief en de Herder van Hermas en een evaluatie daarvan verwijs ik naar Allison (2013), pp. 20-23.

⁵⁷ Moo (2000), p.3.

⁵⁸ Titels van kerkvadergeschriften worden geciteerd volgens de afkortingen van de SBL Handbook of Style, Second Edition.

⁵⁹ Het is niet uit te sluiten dat in het originele fragment de Jakobusbrief wel is genoemd, maar dat kan niet worden aangetoond omdat het fragment incompleet is.

⁶⁰ Voor een verder overzicht van citaten uit de Jakobusbrief, de oudste gevonden manuscripten en de acceptatie in de Oostelijke en Westelijke kerk verwijs ik naar Allison (2013), pp.13-18, Dibelius (1975), pp. 51-60 en Moo (2000), pp. 3-4.

⁶¹ Wettlaufer (2013), p. 81.

⁶² De mogelijkheid dat de brief gewoon weinig verbreid is wijs ik af, omdat de geadresseerden niet één enkele persoon of één enkele gemeente is heeft de brief waarschijnlijk het karakter van een rondzendbrief gehad of is al direct na het schrijven meerdere keren gekopieerd. In ieder geval is de brief in zijn begin op verschillende plaatsen terecht gekomen. Vanuit deze plaatsen zou het vanwege de katholieke identiteit van de brief snel verder verspreid zijn.

⁶³ In de paragraaf over de datering van de Jakobusbrief probeer ik aan te tonen wanneer de Jakobusbrief is geschreven.

orthodoxe stromingen van de vroege kerk.⁶⁴ De Jakobusbrief heeft echter in zichzelf weinig gnostische elementen en zou als dusdanig juist als tegenargument tegen de gnostici gebruikt kunnen worden.⁶⁵ Het argument is dan ook niet overtuigend. Moo stelt ook dat de Jakobusbrief niet gebruikt werd. Volgens hem kwam dit door de Joodse oorlogen met de Romeinen. In deze oorlogen zijn grote aantallen exemplaren van de brief verloren gegaan.⁶⁶ Ook dit argument lijkt niet overtuigend. Het is weliswaar mogelijk dat veel exemplaren van de Jakobusbrief in die tijd verloren zijn gegaan. Tegen het argument is echter in te brengen dat de vluchtende Joden en de Joden die in ballingschap werden meegevoerd waarschijnlijk kostbare documenten als de Jakobusbrief ook hebben meegenomen. De Joodse oorlogen met de Romeinen zouden dus juist ook tot gevolg gehad kunnen hebben dat de Jakobusbrief zich verder had verspreid.

Mijn conclusie is dat door de late en twijfelende acceptatie van de Jakobusbrief in de vroege kerk het mogelijk is dat de vroege kerk de Jakobusbrief niet als authentiek heeft beschouwd. Dit zou inhouden dat de Jakobusbrief niet is geschreven door Jakobus, de rechtvaardige. Vanwege het feit dat in de bronnen die over de Jakobusbrief gaan de brief wel wordt geaccepteerd en niet als niet authentiek wordt weggezet, blijft er echter een zekere mate van twijfel.

De wet en de Jakobusbrief

Een ander argument dat gebruikt wordt om te stellen dat de Jakobusbrief niet door Jakobus, de rechtvaardige, geschreven is, gaat over de wet in de Jakobusbrief. Uitdrukkingen zoals: 'de perfecte wet van vrijheid' (Jak. 1:25) en 'de koninklijke wet' (Jak. 2:8) duiden er volgens Moo op dat in de Jakobusbrief een perspectief op de wet gegeven wordt dat voornamelijk gebruikt werd door Joden om de Hellenistische cultuur tegemoet te komen.⁶⁷ Daarnaast wordt er nergens in de Jakobusbrief gesproken over ritualistische wetgeving. Alleen de ethische kant van de wet wordt uitgelicht. Dit staat in contrast met het beeld dat over Jakobus, de rechtvaardige, naar voren komt in het Nieuwe Testament. In Handelingen 21:20-25 komt namelijk het beeld van Jakobus naar voren dat hij een hoge waarde geeft aan de wet en dat Paulus bepaalde rituelen moet doen, ook komt in dit gedeelte het belang van de besnijdenis naar voren. In Galaten 2:11-13 gaat het over 'sommigen' van Jakobus die gekomen zijn, met als gevolg dat de Joden apart gingen eten van de heidenen, ook hier ging het over de besnijdenis. Deze visie op het rituele aspect van de wet komt niet overeen met de visie op de wet die in de Jakobusbrief naar voren komt. Dibelius wijst terecht op Jakobus 1:27 en stelt dat iemand die de rituele aspecten van de wet belangrijk vond dit vers op een andere manier had geschreven, namelijk door de rituele aspecten van de wet ook hier naar voren te laten komen.⁶⁸ Tegen deze argumenten kan ingebracht worden dat voor de lezers van de brief het onderwerp rond de rituele aspecten van de wet geen rol speelde. Dit lijkt mij onwaarschijnlijk. De brief is aan een zeer breed publiek gestuurd. Vanuit de teksten van Paulus weten we dat deze thematiek een belangrijke rol speelde in de vroege kerken.⁶⁹ Het is dus zeer onwaarschijnlijk dat als Jakobus de auteur was hij dit onderwerp niet in de brief heeft verwerkt.

⁶⁴ Martin (1988), p. lxi.

⁶⁵ Allison stelt zelfs dat dat één van de doelen van de Jakobusbrief was (Allison (2013), p.33).

⁶⁶ Moo (2000), p. 4.

⁶⁷ Moo (2000), p. 15.

⁶⁸ Dibelius (1975), p. 17.

⁶⁹ Zeker wanneer er wordt gesteld dat Jakobus 2:14-26 geschreven is als reactie op de verkondiging van Paulus. Dan zal het haast zeker zijn dat een onderwerp als de besnijdenis, waar Paulus een zeer liberale visie op had, door Jakobus zou zijn aangekaart.

Kortom, vanwege het ontbreken van de rituele aspecten van de wet in de Jakobusbrief is het onwaarschijnlijk dat Jakobus, de rechtvaardige, de brief heeft geschreven.

Het hoge niveau Grieks in de Jakobusbrief

De stelling is vaak dat Jakobus, de rechtvaardige, niet in staat is geweest om op het hoge niveau Grieks te schrijven dat in de Jakobusbrief naar voren komt.⁷⁰

Hier kan tegenin gebracht worden dat Jakobus, de rechtvaardige waarschijnlijk wel in staat was om Grieks te spreken en te schrijven. McKnight wijst er terecht op dat in Judea en Galilea naast het Aramees als voertaal het Grieks werd gebruikt in de handel en andere zaken.⁷¹ Daarnaast heeft Jakobus langere tijd in Jeruzalem leiding gegeven aan de christelijke kerk daar. In die christelijke kerk waren er ook veel Griekssprekenden (Hand. 6.1). Het is dus goed mogelijk dat Jakobus het Grieks machtig was. De vraag blijft echter of Jakobus in staat is om op het hoge niveau Grieks te schrijven zoals in de Jakobusbrief is gedaan. Moo stelt dat het niveau van het Grieks in de Jakobusbrief niet overdreven moet worden. Hij stelt weliswaar dat het niveau hoger is dan het meeste Grieks in het Nieuwe Testament. Toch is het niveau volgens hem niet heel hoog.⁷² Dit lijkt niet aannemelijk. Dibelius beargumenteert overtuigend dat het niveau van het Grieks daadwerkelijk heel hoog ligt in de Jakobusbrief.⁷³ Het is dus onwaarschijnlijk dat Jakobus, de rechtvaardige, zelf de Jakobusbrief heeft geschreven. Het is echter mogelijk dat een secretaris in dienst van Jakobus deze brief heeft geschreven of bewerkt, waardoor Jakobus toch de auteur is van de brief.⁷⁴ Deze mogelijkheid kan niet worden uitgesloten. Concluderend kunnen we dus stellen dat het zeer onwaarschijnlijk is dat Jakobus het hoge niveau Grieks in de Jakobusbrief zelf heeft geschreven. Het is echter wel mogelijk dat een secretaris de brief heeft geschreven voor hem. Met betrekking tot deze mogelijkheid geef ik graag een citaat weer van de begeleider van dit onderzoek Jan Krans: "De 'secretarishypothese' lijkt een typische verlegenheidsoplossing van apologetische snit: je kunt er alles mee verklaren, zonder de om andere redenen zo gewenste verbinding met het 'canonieke' personage op te geven." Met deze stelling ben ik het eens. Desondanks kan de secretarishypothese niet met absolute zekerheid afgeschreven worden. Het blijft dus een mogelijkheid.

1.1.3. Conclusie

De naam Jakobus in 1:1 moet verwijzen naar Jakobus, de rechtvaardige. Behalve deze naam zijn er echter geen overtuigende aanwijzingen dat de Jakobusbrief inderdaad door deze Jakobus is geschreven. De aarzelende ontvangst van de Jakobusbrief in de vroege kerk lijkt een teken te zijn dat de brief toen niet als authentiek werd beschouwd. Verder zijn er in de Jakobusbrief geen teksten te vinden die gaan over de rituele aspecten van de wet. Het beeld dat geschetst wordt in het Nieuwe Testament van Jakobus, de rechtvaardige, toont juist dat deze Jakobus veel waarde hechtte aan deze rituele aspecten. Door het ontbreken van de rituele aspecten van de wet in de brief is het dus onwaarschijnlijk dat Jakobus, de rechtvaardige, deze brief heeft geschreven. Het laatste sterke argument tegen het auteurschap van deze Jakobus is dat het niveau Grieks in de Jakobusbrief

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld Allison (2013), pp. 24-25. of Dibelius (1975), pp. 34-38.

⁷¹ McKnight (2011), p. 31.

⁷² Moo (2000), pp. 14-15. Vergelijk ook Johnson die stelt dat het niveau van het Grieks in de Jakobusbrief vergelijkbaar is met het Griekse niveau in Hebreeën (Johnson (1995), pp. 7-10).

⁷³ Dibelius (1975), pp. 34-38.

⁷⁴ Vergelijk Klauck (2006), pp. 55-60. De constatering van Allison dat er in de brief zelf geen verwijzingen zijn naar een mogelijke secretaris is geen overtuigend tegenargument (Allison (2013), p.31), omdat secretarissen deze verwijzingen vaak niet plaatsten.

simpelweg te hoog is voor iemand als Jakobus, de rechtvaardige. Het is wel mogelijk dat Jakobus gebruik heeft gemaakt van een secretaris voor het schrijven van deze brief. Concluderend kunnen we stellen dat het aannemelijk is dat Jakobus, de rechtvaardige de Jakobusbrief niet heeft geschreven. Op de vraag wie de brief dan wel heeft geschreven kunnen we geen antwoord geven. We kunnen alleen stellen dat deze persoon kennis heeft van de Joodse tradities⁷⁵ en dat deze persoon kon schrijven op een hoog niveau Grieks. Het is mogelijk dat de naam Jakobus later aan de brief is toegevoegd om de brief extra gezag te geven of dat de auteur er zelf voor heeft gekozen om de naam Jakobus boven de brief te plaatsen.⁷⁶ Door te concluderen dat het waarschijnlijk is dat de Jakobusbrief niet is geschreven door Jakobus, de rechtvaardige, blijft het een mogelijkheid dat de Jakobusbrief oorspronkelijk niet is geschreven binnen een vroeg-christelijke traditie. Deze paragraaf heeft de stelling van dit onderzoek dus niet ontkracht.

1.2. De datering van de Jakobusbrief

Als de Jakobusbrief door Jakobus, de rechtvaardige, is geschreven, moet de brief gedateerd worden voor 62 n.C.⁷⁷ Aangezien we in de voorgaande paragraaf hebben geconcludeerd dat het zeer onwaarschijnlijk is dat deze Jakobus de auteur van de Jakobusbrief is, liggen alle data nog open. Dibelius wijst op een mogelijke verbinding tussen de Judasbrief en de Jakobusbrief en stelt dat de Jakobusbrief geschreven moet zijn voor de Judasbrief.⁷⁸ Zijn argumentatie is gebouwd op de veronderstelling dat de auteur van de Judasbrief de naam van Jakobus gebruikt om zijn eigen brief kracht bij te zetten. Dibelius stelt dat de auteur van de Judasbrief dat alleen gedaan zou hebben als de Jakobusbrief bekend zou zijn geweest bij de lezers van zijn brief. Want alleen dan zou de naam Jakobus genoeg gezag hebben gehad bij de lezers om als waardevolle toevoeging door de auteur van de Judasbrief te zijn toegevoegd. Deze argumentatie lijkt niet overtuigend. Buiten de Jakobusbrief om zijn er meerdere verwijzingen naar Jakobus, de rechtvaardige, te vinden in teksten in het Nieuwe Testament.⁷⁹ Elk van deze teksten of simpelweg de kennis van de lezers over Jakobus, kunnen genoeg respect voor Jakobus, de rechtvaardige, hebben ontwikkeld bij de lezers. Kortom, de stelling van Dibelius dat de Judasbrief afhankelijk moet zijn van de Jakobusbrief is niet overtuigend. Een andere stelling van Dibelius is dat de Jakobusbrief niet te dicht op het werk van Paulus gedateerd kan worden. Volgens Dibelius moest er een bepaalde periode voorbij zijn gegaan voordat Paulus op een dergelijke foute manier begrepen kon worden.⁸⁰ Deze stelling is niet overtuigend en in een voetnoot op dezelfde pagina (ik neem aan van de hand van Greeven) wordt verwezen naar Deissner die deze stelling onderuit heeft gehaald.⁸¹

⁷⁵ Zie hieronder bij 'geadresseerden'.

⁷⁶ Vergelijk Klauck (2006), pp. 400-401.

⁷⁷ Hier baseer ik me op Josephus' *Antiquitates Judaicae* 20.200.

⁷⁸ Dibelius (1975), p. 33.

⁷⁹ Allison verwijst terecht naar Handelingen 12:17 en 1 Korinthe 15:7 waar het ook gaat over Jakobus, de rechtvaardige (Allison (2013), p. 5). De auteurs van deze boeken hebben het ook simpelweg over 'Jakobus' zonder verdere uitleg wie het is. ze gaan er dus vanuit dat de lezers weten wie deze Jakobus is, zonder dat de Jakobusbrief al bestond.

⁸⁰ Dibelius (1975), p. 45. Hier heeft Dibelius het over Jakobus 2:14-26, waar de auteur van de Jakobusbrief mogelijk op Paulus reageert. Dibelius is van mening dat de auteur van de Jakobusbrief de boodschap van Paulus verkeerd heeft begrepen. In het derde hoofdstuk zullen we dieper ingaan op dit onderwerp.

⁸¹ Dibelius (1975), p. 45.

Allison wijst erop dat voor 150 n.C. mogelijk alleen de Herder van Hermas verwijst naar de Jakobusbrief.⁸² Wij hebben al eerder betoogd dat die stelling onwaarschijnlijk is. Vervolgens wijst Allison erop dat de invloed van de Jakobusbrief in de tweede eeuw n.C. veel kleiner was dan soortgelijke teksten als 1 Clemens en de Herder van Hermas. Zelfs in de andere pseudepigrafieën die onder de naam van Jakobus verschenen, is er geen invloed te vinden van de Jakobusbrief.⁸³ Doordat de invloed van de Jakobusbrief dus pas relatief laat opkwam is het aannemelijk dat deze brief ook pas laat geschreven is. Daarom gaan we in de rest van deze thesis uit van een relatief late datering namelijk in de (eerste helft van de⁸⁴) tweede eeuw n.C. In deze periode is de scheiding tussen de christelijke en de Joodse traditie duidelijker geworden. Het christendom was niet langer een Joodse stroming. Toch werd in de christelijke traditie nog steeds gebruik gemaakt van de Joodse traditie (bijvoorbeeld de boeken van het Oude Testament). Er was echter wel een breuklijn ontstaan tussen het christendom en het Jodendom. Wanneer de Jakobusbrief dus daadwerkelijk een Joods document is komt de vraag op hoe het mogelijk is dat deze geïncorporeerd is in de christelijke traditie. Qua datering blijft de stelling van het onderzoek mogelijk.

1.3. De geadresseerden van de Jakobusbrief

De Jakobusbrief is, volgens 1:1, geschreven aan de twaalf stammen in de diaspora. Dit kan op een christelijke of een Joodse wijze worden opgevat. Wanneer het op een christelijke manier wordt opgevat dan moet het symbolisch geïnterpreteerd worden en heeft de adressering betrekking op alle christenen.⁸⁵ Wanneer de adressering wordt opgevat als een Joodse wijze dan kan het veel letterlijker genomen worden en gaat het over de Joden buiten Judea. Zowel Allison als Kaden wijzen er echter op dat het goed mogelijk is dat de adressering fictief is. Als reden hiervoor geven ze dat de auteursnaam namelijk ook fictief is.⁸⁶ Met deze stelling ben ik het grotendeels eens. Het blijft echter mogelijk dat de brief daadwerkelijk is verstuurd naar Joden buiten Judea. Wat weten we over de geadresseerden? Eén van de herhaalde thema's van de Jakobusbrief is de wet (als afkomstig van God).⁸⁷ Dit wijst op Joods gedachtegoed in de tekst. In 2:2 gaat het over een συναγωγή. In veel Nederlandse vertalingen wordt dit (volgens mij) onterecht vertaald met vergadering of samenkomst. In plaats daarvan zal de betere vertaling synagoge zijn.⁸⁸ Hiermee wordt een connectie met de Joden duidelijk.⁸⁹ Vooral ook omdat het gaat over 'jullie' synagoge. In 2:19 lijkt er een verwijzing te zijn naar de Shema uit Deuteronomium 6:4. Dit zou ook kunnen duiden op een verbinding met de Joden. Verder wordt in 2:21 Abraham 'onze vader' genoemd. Als aartsvader van de Joden past dit dus beter bij een Joods lezerspubliek. Een andere mogelijke Joodse traditie kan worden gezien in 4:8, namelijk

⁸² Allison (2013), p. 23.

⁸³ Allison (2013), pp. 23-24.

⁸⁴ Er is voor gekozen om de eerste helft van de tweede eeuw tussen haakjes te zetten omdat het door het gegeven bewijs ook mogelijk is dat de brief pas na het jaar 150 is geschreven, het is echter aannemelijker dat de Jakobusbrief in de eerste helft van de tweede eeuw is geschreven. In ieder geval moet de brief uiterlijk in de tweede helft van de tweede eeuw n.C. zijn geschreven omdat Irenaeus rond die tijd uit de brief citeert en de brief dus gekend moet hebben.

⁸⁵ Vergelijk Kaden in Batten en Kloppenborg (2014), pp. 97-99.

⁸⁶ Allison (2013), p. 33 en Kaden in Batten en Kloppenborg (2014), p. 99.

⁸⁷ Zie o.a. 1:25, 2:8-13 en 4:11.

⁸⁸ Zie ook BDAG, s.v. συναγωγή. De auteur ziet het in dit geval als een verzamelplaats voor Joodse christenen.

⁸⁹ Dibelius wijst er terecht op dat het woord synagoge ook werd gebruikt in christelijke contexten (Dibelius (1975), pp. 132-134). De late datering van de brief (zie hierboven in de paragraaf 'datering') maakt het echter waarschijnlijker dat het hier gaat om een Joodse context.

het rituele wassen. Daarnaast schrijft de auteur in 5:4 ἑκείνου σαβαώθ (Heer van de legermachten). σαβαώθ is een Hebreeuwse titel van God.⁹⁰ Wanneer de auteur zonder verdere uitleg dit woord gebruikt gaat hij uit van enige kennis van het Hebreeuws (of Aramees) bij zijn lezers.⁹¹ Ook dit duidt dus op een Joodse verbinding met de tekst. Verder zijn alle personen die als voorbeeld dienen voor de lezers ontleend aan de Joodse traditie.^{92 93} Daarnaast stelt Allison dat er geen teken is van een heidens lezerspubliek of van verwijzingen naar de heidenen.⁹⁴ Ten slotte wil ik nog 5:10 noemen. In dit vers wordt als voorbeeld het lijden en sterven van de profeten genoemd. Het ontbreken van een verwijzing naar het lijden en sterven van Christus (of van andere christelijke martelaren) duidt in ieder geval op een Joods lezerspubliek. Het is mogelijk dat het er zelfs op duidt dat het lezerspubliek niet christelijk is.⁹⁵

Concluderend kunnen we stellen dat de brief geschreven is aan Joden of aan Joodse christenen. Meer valt er op dit moment niet over te zeggen.⁹⁶ Dit is in lijn met de onderzoeksvraag of de Jakobusbrief een Joods document is. Als het inderdaad een Joodse brief is dan moet de brief namelijk ook aan Joden geschreven zijn.

1.4. Conclusie

Aan het eind van dit hoofdstuk kunnen we een drietal conclusies trekken. 1. Het is aannemelijk dat de Jakobusbrief, ondanks dat 1:1 het claimt, niet geschreven is door Jakobus, de rechtvaardige. Het is echter niet mogelijk om te bepalen door wie deze brief dan wel is geschreven. Wij zijn tot deze conclusie gekomen door een vergelijking met Handelingen 15, door te kijken naar de brief in de vroeg-christelijke kerk, door een vergelijking te maken tussen de wet in de Jakobusbrief en wat we weten over Jakobus en door te kijken naar het hoge niveau Grieks in de Jakobusbrief. Voor ons onderzoek heeft deze conclusie als gevolg dat de stelling mogelijk blijft. Wanneer de brief namelijk wel door Jakobus, de rechtvaardige, was geschreven dan zou dit als gevolg hebben gehad dat het zeker was dat de brief in de vroeg-christelijke traditie is geschreven. 2. Het is goed mogelijk dat de brief pas in de eerste helft van de tweede eeuw n.C. is geschreven. Wij zijn voornamelijk tot deze conclusie gekomen door het feit dat pas laat in de tweede eeuw n.C. de werking van de Jakobusbrief duidelijk begon te worden. Het duidelijkst is het citaat bij Irenaeus in de tweede helft van de tweede eeuw. 3. Degenen voor wie de brief bedoeld was waren waarschijnlijk Joden. Wij zijn tot deze conclusie gekomen door de veelvuldigheid van Joodse elementen in de tekst en het compleet ontbreken van heidense elementen. Dit is in lijn met de stelling die in dit onderzoek centraal staat. Vanuit deze inleidende vragen komen we dus tot de conclusie dat de stelling dat de Jakobusbrief

⁹⁰ Vergelijk BDAG, s.v. σαβαώθ.

⁹¹ In Romeinen 9:29 wordt door Paulus ditzelfde woord ook gebruikt. In die context gebeurt het echter in de vorm van een verwijzing naar Jesaja en als dusdanig wordt het dus vanzelf in zijn Hebreeuwse context geplaatst.

⁹² Abraham 2:21 en 2:23, Rachab 2:25, de profeten 5:10, Job 5:11 en Elia 5:17.

⁹³ Moo noemt ook nog het vers 4:4 als kenmerkend voor de Joodse traditie (Moo (2000), p.23). Volgens mij zit dit vers dusdanig dicht aan tegen de christelijke traditie dat er geen duidelijk onderscheid te maken valt en daardoor noem ik dit vers dus niet als argument.

Wettlaufer meent dat de relatie tot de wet in 4:11 meer Joods is dan christelijk (Wettlaufer (2013), p.164). Deze stelling is echter niet overtuigend.

⁹⁴ Allison (2013), p. 33.

⁹⁵ Vergelijk Wettlaufer (2013), p. 164.

⁹⁶ Moo gaat in op de mogelijkheid om de sociaaleconomische status van de lezers te reconstrueren. Hij concludeert terecht dat dit niet mogelijk is. Zie Moo (2000), pp. 23-25.

geen christelijke brief is mogelijk is. Wanneer wordt aangetoond dat er geen christelijke elementen in de brief zitten is de stelling aannemelijk. Dit zal in ieder geval pas mogelijkwijjs blijken in het laatste hoofdstuk wanneer er een vergelijking wordt gemaakt met de Dode Zee-rollen om aan te tonen dat de brief uit Joods gedachtegoed bestaat.

2. Argumenten voor de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijk geschrift is

In dit hoofdstuk worden de argumenten die de stelling (die centraal staat in dit onderzoek) ondersteunen behandeld. Hiervoor zal ik allereerst de teksten van Spitta en van Massebieau behandelen. De keuze voor deze twee auteurs die hun relevante werken voor dit onderzoek hebben geschreven aan het einde van de negentiende eeuw berust op het gegeven dat zij, onafhankelijk van elkaar,⁹⁷ met de stelling zijn gekomen dat de Jakobusbrief een Joods document is met slechts twee christelijke invoegingen. Hierdoor zijn hun werken, jarenlang en eigenlijk tot op de dag vandaag, bepalend geweest in de discussie rond dit thema. Vanwege deze reden worden de werken van Spitta en Massebieau uitgebreid gebruikt in dit hoofdstuk. Na de behandeling van Spitta en Massebieau sta ik uitgebreid stil bij de mogelijkheid dat 1:1 en 2:1 latere christelijke invoegingen zijn in de Jakobusbrief. Met deze stelling staat of valt zowel dit onderzoek als de betogen van Spitta en Massebieau. Wanneer namelijk wordt aangetoond dat 1:1 en 2:1 origineel zijn dan bevat de Jakobusbrief duidelijke christelijke verwijzingen. De stelling van dit onderzoek zou dan ontkracht zijn.

2.1. Spitta

2.1.1. Inleiding

Als inleiding op de verwerking van Spitta heb ik er voor gekozen om kort een overzicht te geven van het wetenschappelijk veld waarin Spitta zichzelf plaatst. Hierdoor wordt hopelijk het grote tijdsverschil van ruim een eeuw overbrugd. Spitta stelt dat er in zijn tijd twee uiterste posities zijn over de Jakobusbrief. Aan de ene kant zijn er deskundigen die menen dat de Jakobusbrief het oudste document van het christendom is en dat de brief geschreven is door iemand die dichtbij Jezus heeft geleefd met als gevolg dat de brief een vorm van authentiek oer-christendom weergeeft. Aan de andere kant zijn er deskundigen die denken dat de brief pas in de tweede helft van de tweede eeuw n.C. is geschreven en dat de brief afhankelijk is van meerdere nieuwtestamentische teksten en enkele Apostolische Vaders en behalve het moralisme niets laat zien van het authentieke oer-christendom. Tussen deze twee uitersten zijn nog tientallen andere stellingen.⁹⁸ Vervolgens haalt Spitta het werk aan van Jülicher. Jülicher stelt dat de Jakobusbrief het minst christelijke boek is van het Nieuwe Testament. Spitta verwijst ook naar Beyschlag die stelt dat de Jakobusbrief amper leer bevat van Jezus; het bevat alleen essentiële leer. Ook verwijst Spitta naar Schneckenburger die stelt dat de Jakobusbrief voornamelijk bij het Joodse gedachtegoed blijft.⁹⁹ Opvallend is dat veel van deze stellingen in min of meerdere mate ook vandaag de dag nog worden aangehangen. Na deze korte inleiding begint Spitta met zijn betoog.

⁹⁷ Zie bijvoorbeeld Wettlaufer (2013), p. 162. of Dibelius (1975), p. 21. Het is hier goed om op te merken dat Massebieau wist van het werk van Spitta. Massebieau merkt echter op dat hij het werk van Spitta niet heeft gelezen en Spitta niet het werk van Massebieau. Zie Massebieau (1895), p. 249.

⁹⁸ Spitta (1896), p. 1.

⁹⁹ Spitta (1896), p. 2.

2.1.2. *Het christelijke in de Jakobusbrief*

Spitta wijst erop dat op slechts twee plaatsen in de Jakobusbrief er iets specifiek christelijks genoemd wordt, namelijk in 1:1 en 2:1.¹⁰⁰ Ook stelt hij dat veel mensen vinden dat de naam in 2:7 verwijst naar Christus.¹⁰¹ Ook meent men dan het in de verzen 4:12, 5:7 en 5:9 gaat over Christus.¹⁰² Verder zijn er velen die in de benaming God als de Vader (1:27 en 3:9), in het woord van de waarheid (1:18), in de kijk op de wet (1:21, 1:25 en 2:12) en in het zalven van zieken (5:14-16) christelijke elementen terugzien.¹⁰³ Verder wordt in het lijden en de verzoeken van de lezer (1:2-4, 2:6-7 en 5:1-6) vaak de christenvervolgingen teruggezien.¹⁰⁴ Aan het eind van dit overzicht concludeert Spitta echter dat deze teksten op heel verschillende manieren worden geïnterpreteerd en dat het verre van zeker is dat ze inderdaad christelijk zijn. Daardoor blijven alleen 1:1 en 2:1 als teksten die zeker christelijk zijn over.¹⁰⁵ Vervolgens stelt Spitta dat de vraag of deze teksten wel authentiek zijn nog niet serieus is gesteld.¹⁰⁶ Hierop volgend komt een betoog waarmee Spitta probeert aan te tonen dat 1:1 en 2:1 latere christelijke interpolaties zijn.¹⁰⁷ Deze mogelijkheid werk ik later in dit hoofdstuk uitgebreid uit. Spitta concludeert dat beide verzen interpolaties zijn en dat de stelling dat de Jakobusbrief een christelijke brief is op het 'morschen' (rotte) fundament is gebouwd van twee christelijke interpolaties.¹⁰⁸

Spitta wijst in zijn betoog op andere teksten die uit de Joodse traditie komen, maar waar er ook christelijke interpolaties zijn geweest, deze teksten zijn: het Testament van de twaalf Patriarchen, de hemelvaart van Jesaja,¹⁰⁹ 4 Ezra,¹¹⁰ Henoch,¹¹¹ de Apocalyps van Mozes, de Vita Adae en het Testament van Abraham.^{112 113}

Spitta stelt dat men nog twee andere redenen (buiten 1:1 en 2:1) heeft om de Jakobusbrief een christelijke brief te noemen.¹¹⁴ Allereerst dat over het algemeen in minder of meerdere mate de gedachtegang van de Jakobusbrief als christelijk wordt beschouwd en ten tweede omdat een aanzienlijke massa mensen de Jakobusbrief als afhankelijk van vroeg-christelijke literatuur en in het

¹⁰⁰ Spitta (1896), p. 2.

¹⁰¹ Spitta (1896), p. 2.

¹⁰² Spitta (1896), p. 3.

¹⁰³ Spitta (1896), p. 3.

¹⁰⁴ Spitta (1896), p. 3.

¹⁰⁵ Spitta (1896), p. 3.

¹⁰⁶ Spitta (1896), pp. 3-4. Hier wordt duidelijk dat Spitta de tekst van Massebieau, die een jaar eerder verscheen, niet kende.

¹⁰⁷ Spitta (1896), pp. 4-9 Hier gaat Spitta overigens ook in op situaties waarin de naam Jezus of de naam Jezus Christus wordt toegevoegd. Hiervoor geeft hij een aantal voorbeelden in het Nieuwe Testament, waaronder Jak. 5:14. Hij wijst er op dat slechts een beperkt aantal manuscripten deze variant heeft, maar dat het kenmerkend zou zijn dat de naam Jezus Christus wordt toegevoegd als het onduidelijk is over wie het gaat. Dit argument vind ik niet overtuigend, omdat dit slechts in een beperkt aantal gevallen zo is. Daarnaast zijn dergelijke interpolaties nergens breed gedragen en komen ze slechts in enkele getuigen voor. De variant die hij noemt voor Jak. 5:14 wordt in NA²⁸ zelfs niet eens meer genoemd.

¹⁰⁸ Spitta (1896), pp. 8-9.

¹⁰⁹ Tegenwoordig wordt deze tekst niet meer als een Joodse tekst gezien met christelijke interpolaties, maar als een christelijke tekst. Zie Knight (2012), p. 71. Voor een uitgebreidere bespreking van deze tekst verwijs ik naar Knight (2012), pp. 66-71.

¹¹⁰ Op deze tekst gaat Spitta dieper in aan de hand van 4 Ezra 7:28 en 7:29.

¹¹¹ Spitta specificeert niet welk boek hij bedoelt. Het lijkt er op dat hij 1 Henoch bedoelt.

¹¹² Spitta noemt het bij het Testament van Abraham bijzonder duidelijk dat het om een Joods geschrift gaat met christelijke invoegingen.

¹¹³ Spitta (1896), p. 9.

¹¹⁴ Spitta (1896), p. 10.

bijzonder afhankelijk van nieuwtestamentische literatuur zien.¹¹⁵ In de rest van zijn commentaar probeert Spitta aan te tonen dat er niets christelijks aan de Jakobusbrief is en dat de auteur van de Jakobusbrief zich voornamelijk beroept op Joodse literatuur en Joodse gedachtegangen.¹¹⁶ Op de stelling dat er niets christelijks in de brief zit komen we later in dit hoofdstuk en het volgende hoofdstuk uitgebreid terug. De stelling dat de auteur van de Jakobusbrief zich voornamelijk beroept op Joodse literatuur en Joodse gedachtegangen is in het vorige hoofdstuk in de paragraaf ‘geadresseerden’ al aangetoond. Het is echter onterecht om hieruit te concluderen dat de brief niet christelijk is. De overlap tussen de groep christenen en de groep Joden aan het begin van onze jaartelling is dusdanig groot dat door te stellen dat er Joodse gedachten in de brief voorkomen je nog niet de mogelijkheid hebt uitgesloten dat het een christelijke brief is. Het christendom bouwde namelijk voort op de Joodse traditie. Binnen de christelijke traditie zijn er dus een veelheid van Joodse invloeden. Alleen wanneer aangetoond wordt dat er geen specifiek christelijke elementen in de Jakobusbrief zitten kan de stelling worden aangenomen dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is.¹¹⁷

2.1.3. Conclusie

Spitta is van mening dat de Jakobusbrief geen christelijke tekst is maar een Joodse. Hij gaat er uitgebreid op in dat de sterkste argumenten voor de hypothese dat de Jakobusbrief een christelijke brief is gebaseerd zijn op de verzen 1:1 en 2:1. Spitta probeert aan te tonen dat delen van deze twee verzen christelijke interpolaties zijn. Vervolgens wijst hij erop dat het vaker voorkwam dat in Joodse teksten christelijke woorden of zinnen zijn geplaatst om het geheel een christelijke identiteit te geven. In de rest van zijn boek verdedigt hij de stelling dat er geen specifiek christelijke invloeden zijn in de Jakobusbrief, maar dat de Jakobusbrief verder bouwt op Joodse literatuur en Joodse gedachtegangen. Zoals hierboven al gesteld is, is de stelling dat de brief op Joodse literatuur en Joodse gedachtegangen is gebouwd geen reden om aan te nemen dat het geen christelijke brief is. De centrale stelling bij Spitta is dus dat de Jakobusbrief waarschijnlijk geen christelijke brief is. Dit komt doordat er naast de christelijke interpolaties van 1:1 en 2:1 er geen christelijke elementen in de brief zitten.

2.2. Massebieau

2.2.1. Inleiding

Massebieau publiceerde zijn werk in 1895, waarmee hij dus eerder was met zijn stelling dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is dan Spitta. Hij deed dit in het wetenschappelijke tijdschrift ‘Revue de l’histoire des religions’. Centraal in zijn artikel staat de vraag of de Jakobusbrief het werk is van een christen. Zijn artikel is onderverdeeld in de paragrafen: 1. De brief en Jezus Christus (pp. 249-257). 2. De brief en de Paulus-controverse (pp. 258-266). 3. De ontvangers van de brief (pp.266-269).

¹¹⁵ Spitta (1896), pp. 10-12.

¹¹⁶ Spitta (1896), pp. 14-239, centraal staan pp. 155-236. In deze scriptie is er voor gekozen om de lijn van Spitta’s betoog niet uitgebreid weer te geven. Allereerst omdat het om meerdere teksten gaat die op verschillende manieren behandeld worden en ten tweede omdat een groot deel van Spitta’s betoog gedateerd is en voordat het overtuigend is geactualiseerd moet worden. In dit onderzoek is daar geen ruimte voor.

¹¹⁷ Zie ook de paragraaf ‘Jodendom’ in de inleiding.

4. De auteur en zijn werk (pp.270-283). Hieronder geef ik per paragraaf kort weer op wat voor manier Massebieau zijn stelling dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is verdedigt.

2.2.2. De brief en Jezus Christus

In deze paragraaf gaat Massebieau in op het niet-christelijke karakter van de Jakobusbrief¹¹⁸ en in het bijzonder op de niet-christelijke theologie in de brief.¹¹⁹ Massebieau stelt dat een zoektocht in de Jakobusbrief naar enige vermelding van de incarnatie van Jezus, zijn boeteoffer, zijn opstanding en zijn komst op niets uitloopt.¹²⁰ Verder wijst hij ook op het Joodse karakter van de brief en dat de Jakobusbrief voornamelijk voortbouwt op Joods gedachtegoed.¹²¹ Ook gaat hij in deze paragraaf in op de stelling dat 1:1 en 2:1 latere christelijke interpolaties zijn die de brief een christelijk karakter moeten geven.¹²² Kortom, Massebieau lijkt in deze paragraaf behoorlijk overeen te stemmen met Spitta. Er zit wel verschil in de hoeveelheid woorden die de beide auteurs als interpolatie beschouwen. In dit onderzoek is er voor gekozen om hier niet uitgebreid op in te gaan, aangezien de aard van de interpolatie minder belangrijk is dan het vaststellen dat het een interpolatie is.

2.2.3. De brief en de Paulus-controverse

In deze paragraaf gaat Massebieau uitgebreid in op de mogelijke invloed van Paulus op de Jakobusbrief. Aan de hand van de Romeinenbrief van Paulus en Joodse literatuur (zowel het Oude Testament als andere teksten) probeert Massebieau aan te tonen dat het niet noodzakelijk is dat de auteur van de Jakobusbrief Paulus in gedachten had toen hij 2:14-2:26 schreef.¹²³ Ik geef geen uitgebreide weergave van deze discussie, omdat ik in het volgende hoofdstuk uitgebreid in ga op dit onderwerp aan de hand van meer actuele literatuur.

2.2.4. De ontvangers van de brief

In deze paragraaf gaat het over degenen aan wie de brief toegezonden is.¹²⁴ Massebieau concludeert dat de brief aan Joden is geschreven en dat er uit de brief niets is waaruit valt op te maken dat deze aan christenen is gezonden.¹²⁵ Voor een uitgebreidere behandeling van dit onderwerp verwijs ik naar de paragraaf 'geadresseerden' in het vorige hoofdstuk.

2.2.5. De auteur en zijn werk

In deze paragraaf begint Massebieau met de vraag wie de auteur is. Hij merkt op dat deze persoon kennis moet hebben gehad van de Hellenistische taalcultuur.¹²⁶ Daarnaast merkt hij ook op dat de auteur van de Jakobusbrief kennis gehad moet hebben van de Joodse traditie, oftewel volgens Massebieau een Jood geweest moet zijn.¹²⁷ Tegelijkertijd probeert hij de auteur in een bepaalde

¹¹⁸ Massebieau (1895), pp. 249-257.

¹¹⁹ Massebieau (1895), pp. 255-257.

¹²⁰ Massebieau (1895), p. 253.

¹²¹ Massebieau (1895), pp. 255-257.

¹²² Massebieau (1895), pp. 249-254.

¹²³ Massebieau (1895), pp. 258-266.

¹²⁴ Massebieau (1895), pp. 266-269.

¹²⁵ Massebieau (1895), pp. 269.

¹²⁶ Massebieau (1895), pp. 270-271.

¹²⁷ Massebieau (1895), pp. 271-275.

Joodse traditie te plaatsen.¹²⁸ Massebieau overweegt in zijn artikel om de auteur van de Jakobusbrief tot de Essenen te rekenen. Hij sluit deze mogelijkheid ook niet uit.¹²⁹ Wanneer de auteur van de Jakobusbrief daadwerkelijk een lid van Essenen zou zijn geweest, zou dat een gigantische invloed hebben op dit onderzoek. Dan zou het zelfs zeker zijn dat we in het vierde hoofdstuk meerdere overlappings moeten vinden tussen de Dode Zee-rollen en de Jakobusbrief. Het lijkt echter onwaarschijnlijk dat de auteur van de Jakobusbrief lid was van de Essenen. Mede door de vondst van de Dode Zee-rollen is het beeld van de Essenen sinds de publicatie van het artikel van Massebieau ingrijpend gewijzigd.¹³⁰ Hierdoor past het huidige beeld van de Essenen niet bij het beeld dat Massebieau van de auteur van de Jakobusbrief schetst. Aan het slot van de paragraaf probeert Massebieau vast te stellen waarvandaan de brief geschreven is.¹³¹ ¹³² Hij eindigt het artikel met de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is.¹³³

2.2.6. Conclusie

Met het bestuderen van Massebieau's artikel is gebleken dat de tekst op veel plaatsen gedateerd is, omdat hij uitgaat van denkbeelden en feiten die al langere tijd als achterhaald worden gezien. Wat we uit zijn artikel meenemen is grotendeels vergelijkbaar met wat we uit het commentaar van Spitta hebben kunnen concluderen, namelijk dat de stelling dat de Jakobusbrief een christelijke brief is voornamelijk gebaseerd is op 1:1 en 2:1. Beide auteurs stellen dat deze verzen voor een deel christelijke interpolaties zijn. Daarnaast kunnen we hetzelfde voor Massebieau opmerken wat we al hebben gedaan bij Spitta. Ook Massebieau meent dat vanwege het Joodse karakter van de Jakobusbrief de brief niet christelijk kan zijn. Dit klopt niet, omdat de christelijke en de Joodse traditie elkaar voor een groot deel overlappen.

Kortom, de centrale stelling bij Massebieau is dus dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is vanwege de christelijke interpolaties in 1:1 en 2:1. In de volgende paragraaf zal onderzocht worden of het inderdaad mogelijk is dat in de verzen 1:1 en 2:1 christelijke interpolaties zitten. Wanneer we concluderen dat er geen christelijke interpolaties in deze verzen zitten dan zijn daarmee de onderzoeken van Spitta en Massebieau ontkracht, ook de stelling van mijn onderzoek is dan niet langer relevant.

2.3. Jakobus 1:1 en Jakobus 2:1

2.3.1. Inleiding

De betogen van zowel Spitta als Massebieau zijn gebouwd op het fundament dat delen van Jakobus 1:1 en 2:1 latere christelijke interpolaties zijn.¹³⁴ Hieronder zullen we onderzoeken of het mogelijk is

¹²⁸ Massebieau (1895), pp. 273-279.

¹²⁹ Massebieau (1895), pp. 275-279. Door de vondst van de Dode Zee-rollen is het beeld van de Essenen sinds 1895 natuurlijk veranderd.

¹³⁰ Voor meer informatie over de Essenen verwijs ik naar Theissen en Merz (1998), pp. 135-138, p. 140 en Dunn (2003), pp. 265-266, pp. 271-272.

¹³¹ Massebieau (1895), pp. 279-282.

¹³² Voor meer informatie over de mogelijke auteur van de Jakobusbrief verwijs ik naar de paragraaf 'auteur' in het vorige hoofdstuk.

¹³³ Massebieau (1895), pp. 282-283.

¹³⁴ Het is overigens goed om op te merken dat voor 2:1 Spitta en Massebieau niet de eersten zijn die hebben voorgesteld dat een deel van dit vers een christelijke interpolatie is. In ieder geval was Jacob Gijsbert de Hoop

dat dit christelijke interpolaties zijn. De vraag die hier centraal staat is of de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ in beiden verzen origineel zijn.¹³⁵ Vrij algemeen wordt aangenomen dat 1:1 origineel is.¹³⁶ Over 2:1 is de discussie nog niet afgerond.¹³⁷ Dibelius heeft naar mijn mening gelijk wanneer hij stelt dat als 1:1 origineel is dat het gevolg daarvan is dat 2:1 hooguit een onschuldige christelijke interpolatie is.¹³⁸ Beide verzen moeten latere christelijke interpolaties bevatten om de mogelijkheid open te houden dat de Jakobusbrief geen christelijk document is.

Zoals al eerder gesteld is de Jakobusbrief pas relatief laat geaccepteerd in de vroeg-christelijke kerk.¹³⁹ Dit heeft als gevolg dat het kopieerwerk van de Jakobusbrief pas later echt op gang kwam. Daardoor is er een relatief groot tijdvak geweest waarin er slechts een beperkt aantal kopieën zijn gemaakt van de brief. Het gevolg van het beperkt aantal kopieën is dat het mogelijk is dat eventuele corrupties in het kopieerwerk de plaats volledig hebben overgenomen van de oorspronkelijke tekst. Hierdoor concludeert Wettlaufer terecht dat het waarschijnlijk is dat de Jakobusbrief de brief is die het meest ‘besmet’ is met latere veranderingen.¹⁴⁰ Het is goed mogelijk dat op verschillende plaatsen in de Jakobusbrief de oorspronkelijke tekst volledig verloren is. Dibelius heeft een soortgelijke stelling en hij meent dat door de lange periode dat de brief geen centrale plaats had de exacte bewoording van verschillende passages verloren kan zijn gegaan.¹⁴¹ Dus ondanks dat er geen manuscripten zijn gevonden waarin de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ ontbreken in 1:1 of 2:1 is het toch mogelijk dat in de originele tekst deze woorden zich niet bevonden.

Er is voor gekozen om hier allereerst 2:1 te bespreken en vervolgens pas 1:1. De reden hiervoor is dat, zoals we zullen zien, een groot deel van de argumentatie voor 2:1 terugkomt in de discussie rond 1:1.

2.3.2. Jakobus 2:1

De stelling die hier centraal staat is dat de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ in 2:1¹⁴² een latere christelijke interpolatie zijn. Evenals in 1:1 vinden we in dit vers meerdere woorden in de genitivus. Het

Scheffer in 1891 eerder (de Hoop Scheffer (1891), p. 243). Net als Spitta was hij van mening dat de woorden ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ een latere interpolatie zijn. Vergelijk ook The Amsterdam Database of New Testament Conjectural Emendation <http://ntvmr.uni-muenster.de/nt-conjectures/?conjid=cj12801> (d.d. 13-02-2017). Sinds kort ontbreekt in deze database de verwijzing naar Spitta, de reden hiervoor is mij onbekend. Het is onduidelijk of Spitta op de hoogte was van het werk van de Hoop Scheffer. In zijn artikel refereert Spitta niet naar de Hoop Scheffer, maar zijn argumentatie toont overeenkomsten met de Hoop Scheffer.

¹³⁵ Spitta stelde dat in 1:1 de woorden καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ niet origineel zijn (Spitta (1896), pp. 7-8). Voor dit onderzoek is er voor gekozen om ons alleen te richten op de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ, omdat dit het christelijke karakter van de brief weergeeft. Spitta heeft daarnaast voor 2:1 voorgesteld dat de woorden ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ niet origineel zijn (Spitta (1986), pp. 4-7). Ook hier geldt dat wij ons alleen op de christelijke woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ richten.

¹³⁶ <http://ntvmr.uni-muenster.de/nt-conjectures/?indexContent=Jas1:1> (d.d. 13-02-2017).

¹³⁷ <http://ntvmr.uni-muenster.de/nt-conjectures/?indexContent=Jas2:1> (d.d. 13-02-2017). De meest recente auteur (die ik ben tegengekomen) die de stelling aanhangt dat de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ een christelijke interpolatie is die later zijn toegevoegd is Allison (Allison (2013), pp. 382-384. zie ook Allison in Batten en Kloppenborg (2014), p. 74). De meest recente auteur (die ik ben tegengekomen) die tegen de stelling ingaat dat de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ een christelijke interpolatie is die later zijn toegevoegd is Wettlaufer (Wettlaufer (2013), pp. 176-181).

¹³⁸ Dibelius (1975), p. 22.

¹³⁹ Zie de sub-paragraaf ‘de brief in de vroege kerk’ in de paragraaf ‘auteur’ in het vorige hoofdstuk.

¹⁴⁰ Wettlaufer (2013), pp. 81-82.

¹⁴¹ Dibelius (1975), p. 61.

¹⁴² Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης (NA²⁸).

probleem in dit vers is echter waar de woorden τῆς δόξης betrekking op hebben. Slaan deze woorden op geloof, heer of Jezus Christus?¹⁴³ De mogelijkheid om de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ weg te laten, lossen dit probleem op zelfs beter dan het weglaten van de woorden τῆς δόξης.¹⁴⁴ Wettlaufer noemt in zijn boek drie mogelijkheden voor de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ, namelijk dat ze origineel zijn, dat ze een toevoeging zijn aan de tekst of dat ze een vorm van ‘title creep’ zijn.¹⁴⁵ Wettlaufer beargumenteert overtuigend dat het de laatste mogelijkheid niet kan zijn.¹⁴⁶ Als de naam Jezus Christus een toevoeging is in 2:1 heeft dat waarschijnlijk als reden gehad om de tekst ‘christelijker’ te maken. Wettlaufer is zelf van mening dat de naam Jezus Christus in de Jakobusbrief origineel is en dat deze dus door de auteur van de Jakobusbrief zelf is opgeschreven. Een argument dat hij hiervoor geeft is dat anders de persoon die de christelijke interpolatie in 2:1 heeft geplaatst, met als doel om de brief christelijker te maken, heeft gefaald. Wettlaufer stelt namelijk dat de persoon die de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ aan 2:1 heeft toegevoegd dan ook nog wel andere veranderingen in de brief had gedaan om de brief christelijker te maken.¹⁴⁷ Deze stelling van Wettlaufer heeft als uitgangspunt dat de hypothetische persoon die de christelijke interpolaties in 1:1 en 2:1 heeft geplaatst heeft gefaald in zijn doel om de brief christelijk te maken. Ik ben van mening dat Wettlaufer hierin geen gelijk heeft. Tegenwoordig is vrijwel iedereen ervan overtuigd dat de Jakobusbrief een christelijke brief is. Dit komt voor een groot deel door de verzen 1:1 en 2:1. We kunnen dus juist concluderen dat de hypothetische persoon die de christelijke interpolaties heeft opgeschreven in 1:1 en 2:1 glansrijk is geslaagd in zijn opzet.

Een tweede argument van Wettlaufer is dat, wanneer de woorden Jezus Christus worden weggehaald in 2:1 de zin ‘het geloof van de heer van glorie’ overblijft, omdat deze zin nergens anders voorkomt stelt Wettlaufer dat dit niet origineel kan zijn.¹⁴⁸ Het klopt inderdaad dat deze zin het onwaarschijnlijker maakt dat er een christelijke interpolatie is geweest in 2:1. Deze zin kan echter zeker niet worden gezien als definitief bewijs en dit lost ook niet het probleem op van de lastige zinsopbouw in 2:1. Het probleem van de lastige zinsopbouw probeert Wettlaufer met een volgend argument op te lossen. Kort samengevat stelt Wettlaufer dat de ‘kwaliteitsgenitivus’ een kenmerk was van de auteur van de Jakobusbrief en dat het dus niet vreemd is dat hij deze ook heeft gebruikt in 2:1.¹⁴⁹ Het grote gebrek aan dit argument van Wettlaufer is dat in de andere situaties waarbij de auteur van de Jakobusbrief deze ‘kwaliteitsgenitivus’ gebruikt er geen problemen optreden in het interpreteren van de tekst, wat dus wel het geval is in 2:1. Kortom, ook hier is er geen overtuigend argument om te menen dat er geen christelijke interpolatie in 2:1 zit.

Het laatste argument van Wettlaufer is evenmin overtuigend, sterker nog, dit argument kan zelfs gebruikt worden om de hypothese van een christelijke interpolatie te ondersteunen. Het argument gaat als volgt: De ongemakkelijkheid in 2:1 is volgens Wettlaufer geen fout, maar een bewuste keuze van de auteur met als doel om het oude Joodse geloof (Heer van glorie) samen te voegen met het

¹⁴³ Vergelijk eventueel Dibelius (1975), pp. 126-128.

¹⁴⁴ Wettlaufer (2013), pp. 162.

¹⁴⁵ Wettlaufer (2013), p.177.

¹⁴⁶ Wettlaufer (2013), pp. 173-177. ‘Title creep’ (bij gebrek aan een goede Nederlandse vertaling) is het gebruik dat titels van bijvoorbeeld Jezus extra worden opgeluisterd door er woorden aan toe te voegen. O.a. Allison en Kloppenborg menen dat er in 2:1 sprake is van ‘title creep’, Wettlaufer toont echter aan dat in 2:1 het niet overeenkomt met gangbare situaties rond ‘title creep’ in het Nieuwe Testament.

¹⁴⁷ Wettlaufer (2013), pp. 177-178.

¹⁴⁸ Wettlaufer (2013), p. 178.

¹⁴⁹ Wettlaufer (2013), pp. 178-179.

nieuwe christelijke geloof.¹⁵⁰ Een dergelijk argument is volgens mij alleen overtuigend voor mensen die al overtuigd zijn van de stelling dat er geen christelijke interpolatie zit in 2:1, omdat Wettlaufer hier duidelijk stelt dat vanuit het Joodse geloof het christelijke hier is bijgevoegd. Dit lijkt dus juist eerder te pleiten voor de stelling dat er een christelijke interpolatie aanwezig is in 2:1. Tegen dit alles is in te brengen dat het ongeloofwaardig is dat een auteur die op een dusdanig hoog niveau Grieks schreef een dergelijke onduidelijke zin in zijn brief heeft geplaatst. De meest aannemelijke conclusie is in mijn ogen dat er dus een latere christelijke interpolatie heeft plaatsgevonden in 2:1. Kortom, het kan onmogelijk met zekerheid worden gezegd dat er een christelijke interpolatie in 2:1 zit. De onhandigheid van de tekst in 2:1, samen met het gegeven dat het verwijderen van de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ alle problemen zou oplossen, leidt mij tot de conclusie dat het meer aannemelijk is dat er in 2:1 een christelijke interpolatie zit dan dat er geen zit. Deze conclusie maakt de stelling van het onderzoek een stuk aannemelijker.

2.3.3. Jakobus 1:1

De stelling die hier centraal staat is dat de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ in 1:1¹⁵¹ een latere christelijke interpolatie zijn. Het probleem met vers 1:1 is vergelijkbaar met het probleem in 2:1, namelijk dat er meerdere woorden zijn die in de genitivus staan en dat het maar de vraag is waar het op slaat: gaat het over God en Heer Jezus Christus of gaat het over Jezus Christus die zowel als God en Heer omschreven wordt?¹⁵² Deze veelvuldigheid van woorden in de genitivus heeft menigeen in verwarring gebracht.¹⁵³ Wettlaufer stelt dat door de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ weg te halen het probleem voor een groot deel is opgelost.¹⁵⁴ Evenals bij 2:1 zijn er meerdere argumenten om aan te nemen dat er geen christelijke interpolatie zit in 1:1. Desondanks blijft het feit staan dat als de woorden Ἰησοῦ Χριστοῦ worden weggehaald uit dit vers het Grieks beter is dan met deze woorden. Van een auteur die op een dergelijk hoog niveau Grieks schrijft, verwachten we niet dergelijke onduidelijkheden in de tekst. Dus concluderen we hier dat het goed mogelijk is dat ook in 1:1 een christelijke interpolatie zit.

2.4. Conclusie

Vanuit de teksten van Spitta en Massebieau is duidelijk geworden dat de stelling dat de Jakobusbrief een christelijke brief is volledig rust op Jakobus 1:1 en 2:1. Beide auteurs stellen dat er in deze verzen christelijke interpolaties zitten. Na de behandeling van deze auteurs hebben wij aangetoond dat het bij 2:1 meer aannemelijk is dat in dat vers een christelijke interpolatie zit dan dat er geen christelijke interpolatie in zit. Voor 1:1 geldt dat de helderste oplossing van het probleem ook is dat er een christelijke interpolatie in dat vers zit.

Kortom, wij stellen dat het goed mogelijk is dat in 1:1 en in 2:1 een christelijke interpolatie zit en dus blijft de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijke, maar een Joodse brief is mogelijk. Door deze conclusie blijven de betogen van Spitta en Massebieau dus overeind staan. Ook geeft deze conclusie

¹⁵⁰ Wettlaufer (2013), pp. 179-180.

¹⁵¹ Ἰάκωβος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ χαίρειν (NA²⁸).

¹⁵² Dit laatste is contra Dibelius (1975), p. 66. Voor een argumentatie waarom dit wel de vraag is verwijs ik naar Wettlaufer (2013), p. 159.

¹⁵³ Wettlaufer (2013), pp. 159-160.

¹⁵⁴ Wettlaufer (2013), p. 161.

een stevig fundament voor de stelling van dit onderzoek dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is. In het volgende hoofdstuk zal geprobeerd worden om andere christelijke elementen in de Jakobusbrief te vinden. Indien wordt aangetoond dat er andere christelijke elementen in de Jakobusbrief zitten, is de stelling alsnog ontkracht.

3. Argumenten tegen de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijk geschrift is

In dit hoofdstuk behandel ik een aantal argumenten tegen de stelling dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is, maar een Joodse. In het vorige hoofdstuk is geconcludeerd dat deze stelling voornamelijk berust op het feit dat er naast Jakobus 1:1 en 2:1 geen christelijke elementen in de brief zitten. In het vorige hoofdstuk is ook beargumenteerd waarom 1:1 en 2:1 christelijke interpolaties kunnen zijn. In dit hoofdstuk probeer ik aan te tonen dat er juist wel christelijke elementen in de Jakobusbrief zitten. Daarmee probeer ik de stelling van dit onderzoek te ontcrachten.

Hiervoor zal ik verschillende argumenten behandelen. Allereerst zal ik ingaan op Jakobus 2:14-26 en de mogelijkheid dat de auteur van de Jakobusbrief in dit gedeelte reageert op Paulus. Vervolgens zal ik een drietal vergelijkingen van uitspraken van Jezus met teksten in de Jakobusbrief maken. Vanuit deze twee argumenten, de verbinding met Paulus en de overeenkomsten met de synoptische traditie wordt meestal beargumenteerd dat er buiten 1:1 en 2:1 ook nog andere christelijke elementen in de Jakobusbrief zitten.

3.1. Minder belangrijke argumenten tegen de stelling

In deze paragraaf worden kort een aantal minder belangrijke argumenten behandeld.

Het argument van Dibelius dat de Jakobusbrief een christelijke brief moet zijn, omdat Jakobus 1:18¹⁵⁵ alleen op een christelijke manier kan worden geïnterpreteerd is niet overtuigend.¹⁵⁶ Dibelius lijkt er hier geen rekening mee te houden dat de auteur het hier over het (uitverkoren) Joodse volk kan hebben als eerstelingen van zijn schepselen. Dat is iets dat volgens mij zeer goed mogelijk is.

Een ander argument van Dibelius is ook niet overtuigend. Hij stelt dat Jakobus 2:7¹⁵⁷ niet op een Joodse manier geïnterpreteerd kan worden, omdat de ongoddelijke rijke mensen dan zelf ook Joden zouden zijn.¹⁵⁸ De mogelijkheid dat deze ongoddelijke rijke mensen ook Joden zijn is volgens mij niet uit te sluiten, ook niet als het een Joodse brief is. Het Jodendom kende in ieder geval tot de vernietiging van de tempel een groot aantal stromingen, maar in de periode daarna waarschijnlijk ook nog een langere tijd. Het is mogelijk dat de auteur van de Jakobusbrief hier ageert tegen één van deze Joodse stromingen. Onze kennis over het Jodendom is helaas te gering om een bepaalde groep hiervoor aan te wijzen.¹⁵⁹ Het kan ook zijn dat de auteur zich niet op een bepaalde groep richt, maar op Joden die zich op een bepaalde manier gedragen, of gewoon 'rijke' Joden. We kunnen hier in ieder geval concluderen dat het niet onmogelijk is dat de auteur van de Jakobusbrief zich richt tegen Joden in Jakobus 2:7.

Er zijn er die in Jakobus 5:14¹⁶⁰ een christelijk motief zien in de naam van de heer. Dit hoeft echter niet te betekenen dat deze tekst christelijk is.¹⁶¹

¹⁵⁵ Jakobus 1:18: "Overeenkomend met zijn wil heeft hij aan ons gebaard door het woord van de waarheid, zodat wij in zekere zin eerstelingen van zijn schepselen zijn."

¹⁵⁶ Dibelius (1975), p. 23.

¹⁵⁷ Jakobus 2:6b-7: "6b. Zijn het niet de rijken, die jullie geweld aandoen en slepen zij jullie niet naar de rechtbanken? 7. Lasteren zij niet de goede naam, die over u is aangeroepen?"

¹⁵⁸ Dibelius (1975), p. 23.

¹⁵⁹ Vergelijk Dunn (2003), pp. 265-292.

¹⁶⁰ Jakobus 5:14: "Is er iemand bij jullie ziek? Laat hij dan de oudsten van de gemeente bij zich roepen en laten die voor hem bidden en hem met olie zalven in de naam van de heer."

3.2. Jakobus 2:14-26 en Paulus

Het verschil tussen de Jakobusbrief en de opvattingen die we bij Paulus vinden zijn het duidelijkst als we twee teksten van beiden tegenover elkaar zetten. In Jakobus 2:24 staat: 'U ziet dat een mens uit werken gerechtvaardigd wordt en niet alleen uit geloof' en in Romeinen 3:28 staat: 'Want wij concluderen dat een mens gerechtvaardigd wordt door geloof zonder werken van de wet.' Er lijkt hier een duidelijke tegenstelling te bestaan tussen de opvattingen van Paulus en de opvattingen van de auteur van de Jakobusbrief. Er zijn verschillende reacties op deze tegenstrijdigheid geweest. Moo en Martin proberen bijvoorbeeld om de verschillen tussen Paulus en de Jakobusbrief te harmoniseren.¹⁶² Dibelius probeert om te laten zien dat er een duidelijk verschil tussen beiden zit, maar dat beide visies wel passen in de kerk (ook al lijkt bij Dibelius de visie van Paulus beter te passen).¹⁶³ Bauckham stelt dat de verschillen niet opzij moeten worden geschoven. Verder is hij van mening dat de verschillen niet goed moeten worden gepraat, maar ze moeten ook niet overdreven worden. Hij is dus van mening dat de verschillen tussen Paulus en de Jakobusbrief wel meevallen. Hij noemt overigens ook een groot aantal overeenkomsten tussen beiden.¹⁶⁴ McKnight is van mening dat de auteur van de Jakobusbrief de boodschap van Paulus verkeerd had begrepen en daardoor op een dergelijke manier er op reageerde.¹⁶⁵ Jenkins geeft zelfs een overzicht van mogelijke reacties op de tegenstrijdigheid tussen Paulus en de auteur van de Jakobusbrief.¹⁶⁶ Ondanks dat dus de tegenstrijdigheden tussen Paulus en de Jakobusbrief op veel verschillende manieren worden opgevat is er toch één gemeenschappelijk kenmerk. Alle auteurs gaan er vanuit dat de auteur van de Jakobusbrief bekend was met het werk van Paulus. Met deze stelling ben ik het eens. Het is zeer onwaarschijnlijk dat het mogelijk is om te verklaren dat de auteur van de Jakobusbrief 2:14-26 heeft geschreven zonder kennis te hebben van het werk van Paulus. Daarnaast lijkt het even onwaarschijnlijk dat 2:14-26 een latere toevoeging is.¹⁶⁷ We kunnen dus concluderen dat de auteur van de Jakobusbrief op de hoogte was van het werk van Paulus. Dit hoeft echter volgens mij niet te betekenen dat de Jakobusbrief een christelijke brief is. Evenals dat het geen goed argument is om te stellen dat vanwege het Joodse karakter de Jakobusbrief geen christelijke brief kan zijn, geldt hetzelfde voor christelijke invloeden. Het is heel goed mogelijk dat de auteur van de Jakobusbrief op de hoogte was van de christelijke leerstellingen van Paulus en dat hij ook wist dat in de Joodse gemeenschappen waar hij de brief naartoe stuurde deze kennis ook was en misschien zelfs er mede aan bijdroeg dat Joden zich lieten dopen.¹⁶⁸ Toch is het zelfs niet nodig dat de geadresseerden van de Jakobusbrief deze stelling van Paulus kenden. Het kan zijn dat de auteur van de Jakobusbrief zijn (Joodse) visie over dit onderwerp deelt om de Joden vast over deze stelling te laten nadenken voordat ze christenen ontmoeten die hen iets anders vertellen. Kortom, de verbinding met Paulus in 2:14-26 toont aan dat de auteur van de Jakobusbrief op de hoogte was van de redding door het

¹⁶¹ Voor een uitgebreidere bespreking hiervan verwijs ik naar Wettlaufer (2013), p. 164. Vergelijk ook Dibelius (1975), p. 253.

¹⁶² Moo (2000), pp. 37-43 en Martin (1988), pp. 82-101.

¹⁶³ Dibelius (1975), pp. 174-180.

¹⁶⁴ Bauckham (1999), pp. 113-140.

¹⁶⁵ McKnight (2011), pp. 259-263.

¹⁶⁶ Jenkins (2002), pp. 63-64. Zelf is hij van mening dat Paulus en de auteur van de Jakobusbrief met verschillende doelen schreven. Ondanks dat ze dezelfde termen gebruikten, brachten ze verschillende nuances aan in deze termen.

¹⁶⁷ Er zijn hier geen tekstuele aanwijzingen voor en er is ook geen duidelijk motief waarneembaar behalve Paulus tegen te spreken, maar dat zou op andere, betere manieren ook bereikt kunnen zijn.

¹⁶⁸ Dit laatste punt is onwaarschijnlijk. In dat geval zou het namelijk waarschijnlijk zijn geweest dat de auteur van de Jakobusbrief meer discussiepunten met het christelijk geloof zou bespreken.

geloof zoals we die bij Paulus tegenkomen. Dit toont dus aan dat er christelijke invloeden zitten in de brief. Het betekent echter niet dat de Jakobusbrief zelf christelijk is of dat de auteur van de Jakobusbrief christelijk was.¹⁶⁹

3.3. Overlappenden tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie

Een ander argument dat veel wordt aangedragen voor de stelling dat de Jakobusbrief een christelijke brief is zijn de overlappenden tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie. Er wordt gesteld dat de auteur van de Jakobusbrief dan (met uitzondering van mogelijk 1:1 en 2:1) niet direct naar Jezus verwijst, maar dat hij wel put uit de Jezustraditie. Wanneer er een overlap te vinden is tussen de Jezustraditie en de Jakobusbrief, zonder dat het algemeen Joods materiaal betreft, is het zeker dat de Jakobusbrief een christelijke brief is. In dat geval is de stelling van deze scriptie ontkracht. In het volgende hoofdstuk zullen eventuele overlappenden tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie onderzocht worden aan de hand van de Dode Zee-rollen. Om het onderzoek in deze paragraaf niet te groot te maken, zal ik me richten op drie waarschijnlijke overlappenden. Deze zijn ontleend aan het werk van Deppe.¹⁷⁰ Deppe heeft voor zijn dissertatie een zestigtal verschillende commentaren onderzocht op mogelijke overeenkomsten tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie, hij kwam uit op een totaal van 184 mogelijke overeenkomsten.¹⁷¹ Hierbij merk ik gelijk op dat een groot deel van deze overeenkomsten niet heel sterk zijn. Vaak zijn ze slechts gebaseerd op één enkel woord of op een vergelijkbare theologische gedachte. In deze paragraaf is er voor gekozen om de drie mogelijke overlappenden tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie te onderzoeken die volgens Deppe het vaakst in de commentaren genoemd worden; dit zijn:¹⁷²

- Jak. 1:5 Mat. 7:7/ Luk. 11:9
- Jak. 1:22-25 Mat. 7:24-26/ Luk. 6:47-49
- Jak. 5:12 Mat. 5:33-37

Wij beschouwen de teksten als overlappenden wanneer er dusdanig veel woordelijke en/of thematische overeenkomsten zijn dat er sprake lijkt te zijn van een gemeenschappelijke traditie.

3.3.1. Jakobus 1:5 – Mattheüs 7:7/Lukas 11:9

Vertaald zijn de teksten als volgt:

Jakobus 1:5 En indien iemand van jullie in wijsheid te kort komt, laat hij die dan bidden aan God, die aan allen geeft, simpel en zonder verwijt, en zij zal hem gegeven worden.

Mattheüs 7:7 Bid en jullie zal gegeven worden, zoek en jullie zullen vinden, klop en jullie zal worden open gedaan.

Lukas 11:9 Ik zeg jullie, bid en er zal jullie gegeven worden, zoek en jullie zullen vinden, klop en jullie zal worden open gedaan.

¹⁶⁹ Contra Laws (1980), p. 3. Zij stelt dat het 'debat' tussen Paulus en de auteur van de Jakobusbrief geplaatst moet worden in christelijke kringen, doordat zij geen argumenten geeft voor deze stelling is ze niet overtuigend.

¹⁷⁰ Foster merkt op dat het onderzoek van Deppe het meest diepgaande onderzoek is van de bronnen in de Jakobusbrief (Foster in Batten en Kloppenborg (2014), p.13).

¹⁷¹ Deppe (1990), p. 402.

¹⁷² Deppe (1990), pp. 409-410.

Wanneer we een vergelijking maken in het Grieks zien we het volgende:¹⁷³

Jakobus 1:5	Mattheüs 7:7	Lukas 11:9
Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτεῖτω παρὰ τοῦ διδόντος θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς καὶ μὴ ὀνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ.	Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν·	Κἀγὼ ὑμῖν λέγω, αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε, κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν·

In zowel de Jakobusbrief als de synoptische traditie is de gave van God op gebed zeker. In de context van de gedeeltes uit de evangeliën gaat het over God, de vader als gever van goede dingen.¹⁷⁴ De beschrijving van God als vader ontbreekt in 1:5, maar in het karakter van het geven ('die aan allen geeft, simpel en zonder verwijt') kan iets vaderlijks worden teruggezien. Ditzelfde geldt voor Jakobus 1:17 waarin het gaat over gaven en geschenken van de vader. Deppe wijst erop dat het gebruik van het passieve woord *δοθήσεται* opvallend is.¹⁷⁵ Toch moet er ook rekening worden gehouden met bijvoorbeeld Spreuken 2:3-6. In deze verzen zien we een verband tussen de wijsheid vragen en de wijsheid ontvangen van God. Er zitten in dit vers van Jakobus dus ook elementen uit de Joodse traditie. Door de verschillen in datgene wat gevraagd wordt, bij Jakobus wijsheid, bij Mattheüs goede dingen en bij Lukas de Heilige Geest,¹⁷⁶ concludeert Deppe dat deze uitspraak in de Jakobusbrief weliswaar afkomstig is van Jezus, maar niet afhankelijk is van Q, Mattheüs of Lukas.¹⁷⁷ De conclusie dat deze uitspraak in de Jakobusbrief niet afhankelijk is van Q, Mattheüs of Lukas vind ik te snel getrokken. Op dit moment kunnen we wel concluderen dat het erop lijkt dat de auteur van de Jakobusbrief hier uit de Jezustraditie put.

3.3.2. Jakobus 1:22-25 – Mattheüs 7:24-26/Lukas 6:47-49

Vertaald zijn de teksten als volgt:

Jakobus 1:22-25 22. En wees daders van het woord, niet alleen hoorders, anders misleiden jullie jezelf. 23. Want als iemand hoorder is van het woord en geen dader, die is als een man die het gezicht, waarmee hij geboren is, in een spiegel bekijkt. 24. Want hij heeft zichzelf bekeken en is weggegaan en is meteen vergeten hoe hij eruit zag. 25. Maar hij die zich verdiept in de volmaakte wet van de vrijheid en daarbij blijft, niet als een vergeetachtige hoorder, maar als een dader van het werk, die zal zalig zijn in wat hij doet.

Mattheüs 7:24-26 24. Welnu, iedereen die deze woorden van mij hoort en ze doet, die zal ik vergelijken met een wijs man, die zijn huis heeft gebouwd op de rots. 25. En de regen viel neer en de stromen kwamen en de winden waaiden en stortten zich op dat huis en het stortte niet in, want het was gefundeerd op de rots. 26. En iedereen die deze woorden van mij hoort en ze niet doet, zal vergeleken worden met een dwaze man, die zijn huis heeft gebouwd op zand.

Lukas 6:47-49 47. Iedereen die komt naar mij en mijn woorden hoor en ze doet, ik zal jullie laten zien aan wie hij gelijk is. 48. Hij is zoals een man die een huis bouwde, waarvoor hij groef en verdiepte en plaatste het fundament op de rots. Toen de vloed kwam, sloeg de stroom tegen dat

¹⁷³ Dezelfde woorden en soortgelijke woorden (woorden van dezelfde stam of woorden met dezelfde betekenis) worden vetgedrukt. Lidwoorden, voegwoorden enz. markeer ik alleen indien ze relevant zijn.

¹⁷⁴ Mattheüs 7:11 en Lukas 11:13.

¹⁷⁵ Deppe (1990), p. 106.

¹⁷⁶ Lukas 11:13.

¹⁷⁷ Deppe (1990), p. 110. Vergelijk ook Laws (1980), pp. 56-57.

huis aan en kon het niet wankelen, want het was op de rots gebouwd. 49. Maar degene die gehoord hebben en niet gedaan hebben zijn zoals een man die een huis bouwt op de grond zonder fundament. Toen de stroom daartegen sloeg, stortte het meteen in en de ruïne van het huis was groot.

Wanneer we een vergelijking maken in het Grieks zien we het volgende:

Jakobus 1:22-25	Mattheüs 7:24-26	Lukas 6:47-49
<p>22 Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ παραλογιζόμενοι ἑαυτοῦς. 23 ὅτι εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶν καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· 24 κατενόησεν γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθεν καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὅποῖος ἦν. 25 ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται.</p>	<p>24 Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθῆσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν· 25 καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέπεσαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἔπεσεν, τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. 26 Καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς ὁμοιωθῆσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον·</p>	<p>47 Πᾶς ὁ ἐρχόμενος πρὸς με καὶ ἀκούων μου τῶν λόγων καὶ ποιῶν αὐτούς, ὑποδείξω ὑμῖν τίνι ἐστὶν ὁμοῖος· 48 ὁμοῖός ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν ὃς ἔσκαψεν καὶ ἐβάθυνεν καὶ ἔθηκεν θεμέλιον ἐπὶ τὴν πέτραν· πλημμύρης δὲ γενομένης προσέρρηξεν ὁ ποταμὸς τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἴσχυσεν σαλεῦσαι αὐτὴν διὰ τὸ καλῶς οἰκοδομηθῆσθαι αὐτήν. 49 ὁ δὲ ἀκούσας καὶ μὴ ποιήσας ὁμοῖός ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδομήσαντι οἰκίαν ἐπὶ τὴν γῆν χωρὶς θεμελίου, ἧ προσέρρηξεν ὁ ποταμὸς, καὶ εὐθύς συνέπεσεν καὶ ἐγένετο τὸ ρῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα.</p>

In zowel de Jakobusbrief als de synoptische traditie komen we verschillende aspecten tegen die hetzelfde zijn. Het horen van de woorden, het doen van de woorden met positieve gevolgen en het niet doen van de woorden met negatieve gevolgen. Deze inhoudelijke aspecten komen dus overeen. Qua woorden zijn er echter betrekkelijk weinig letterlijke overeenkomsten. Deppe wijst erop dat het concept van luisteren, maar er niet naar handelen ook al in het Oude Testament voorkwam.¹⁷⁸ De overeenkomsten tussen de Jakobusbrief en deze teksten zijn niet zo groot. We kunnen toch concluderen dat het erop lijkt dat de auteur van de Jakobusbrief bij het schrijven van deze tekst een deel van de Jezustraditie in gedachten had.¹⁷⁹

3.3.3. Jakobus 5:12 – Mattheüs 5:33-37

Vertaald zijn de teksten¹⁸⁰ als volgt:

¹⁷⁸ Deppe (1990), p. 142. Zie Ezechiël 33:32 en Deuteronomium 30:8 e.v.

¹⁷⁹ Foster komt tot een vergelijkbare conclusie. Hij concludeert dat met betrekking tot deze teksten zowel de Jakobusbrief als het Mattheüsevangelie waarschijnlijk teruggaan tot dezelfde traditie (Foster in Batten en Kloppenborg (2014), pp. 25-26). Foster acht het aannemelijk dat deze traditie de Jezustraditie is, dit is echter niet zeker.

¹⁸⁰ Foster ziet in deze teksten het sterkste bewijs van overlappingen tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie (Foster in Batten en Kloppenborg (2014), pp. 29-30).

Jakobus 5:12 Maar voor alles, mijn broeders, zweer niet, niet bij de hemel, niet bij de aarde, niet bij een andere eed. Laat jullie ja, ja zijn en nee, nee, opdat jullie niet vallen onder een oordeel.

Mattheüs 5:33-37 33. Opnieuw hebben jullie gehoord dat tegen de ouden gezegd is: je zal je eed niet breken, maar voor de heer jullie eden houden. 34. Maar ik zeg jullie: zweer in het geheel niet, niet bij de hemel, want dat is de troon van God. 35. Niet bij de aarde, want dat is de voetenbank van zijn voeten, en niet bij Jeruzalem, want dat is de stad van de grote koning. 36. En niet bij je hoofd mag je zweren, want je kunt niet één haar wit of zwart maken. 37. Laat jullie woord ja, ja zijn en nee, nee, alles hierboven uit is uit het kwade.

Wanneer we een vergelijking maken in het Grieks zien we het volgende:

Jakobus 5:12	Mattheüs 5:33-37
<p>Πρὸ πάντων δέ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε μήτε τὸν οὐρανὸν μήτε τὴν γῆν μήτε ἄλλον τινὰ ὄρκον· ἦτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὐ οὐ, ἵνα μὴ ὑπὸ κρίσιν πέσητε.</p>	<p>33 Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου. 34 ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶν τοῦ θεοῦ, 35 μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστιν τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, 36 μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὁμόσης, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ποιῆσαι ἢ μέλαιναν. 37 ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶν.</p>

Deppe wijst er terecht op dat 5:12 een losse uitspraak lijkt te zijn van de auteur van de Jakobusbrief.¹⁸¹ Ondanks dat er een aantal verschillen zijn (zoals andere voorbeelden waar je niet bij moet zweren, andere tijd in de werkwoordsvormen enz.) is het aantal overeenkomsten zeer groot.¹⁸² Maar liefst twee van de zweervoorbeelden zijn gelijk. Het ja ja en nee nee is vrijwel identiek en het eindigt met een negatieve boodschap voor hen die zich hier niet aan houden. Deppe noemt een aantal voorbeelden in het Oude Testament die gaan over het te gemakkelijk omgaan met eden en het zweren bij andere goden.¹⁸³ Wat Deppe wel uniek noemt aan deze teksten ten opzichte van de Joodse traditie is dat er nergens een verbod op het zweren genoemd wordt in het Oude Testament of de Rabbijnse literatuur.¹⁸⁴ We kunnen hier dus concluderen dat dit vers in de Jakobusbrief vrijwel zeker uit de Jezustraditie afkomstig is.¹⁸⁵

3.4. Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we aan de hand van een tweetal argumenten onderzocht of de Jakobusbrief mogelijk wel een christelijke brief is. We hebben geconcludeerd dat de auteur van deze brief kennis had van de stellingen van Paulus, maar dat ondanks deze christelijke invloeden er geen bewijs

¹⁸¹ Deppe (1990), p. 233. Hij wijst op het δέ en de standaardformulering van de auteur van de Jakobusbrief als hij aan een nieuw deel begint: ἀδελφοί μου.

¹⁸² Zie ook Batten (2011), pp. 382-384.

¹⁸³ Deppe (1990), p. 244.

¹⁸⁴ Deppe (1990), p. 245.

¹⁸⁵ Dibelius overweegt of het misschien toch een uitspraak is uit de Joodse traditie, maar hij ontkracht zijn eigen argumenten (Dibelius (1975), p. 251).

was dat de brief of de auteur zelf christelijk was. Vervolgens zijn we ingegaan op een drietal overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie. Bij alle drie de overlappingsen zijn we tot de conclusie gekomen dat het erop lijkt dat de auteur van de Jakobusbrief de Jezustraditie in gedachten had bij het schrijven van zijn brief. In het volgende hoofdstuk zullen we deze conclusies evalueren door dezelfde teksten te vergelijken met de Dode Zee-rollen. Deze vergelijking met de Dode Zee-rollen is in andere onderzoeken niet uitgebreid gedaan. Wanneer er overlappingsen worden gevonden tussen de drie teksten uit dit hoofdstuk en de Dode Zee-rollen kunnen we concluderen dat het waarschijnlijker is dat die teksten niet uniek zijn voor de Jezustraditie. Wanneer er geen overlappingsen gevonden worden kunnen we concluderen dat het waarschijnlijker is dat ze wel uniek zijn voor de Jezustraditie. In het eerste geval lijkt de stelling van het onderzoek bevestigd te zijn. In het tweede geval lijkt de stelling ontkracht te zijn.

3.5. Uitweiding: welke bronnen uit de Jezustraditie heeft de auteur van de Jakobusbrief mogelijk gebruikt?

De meeste overlappingsen die Deppe in zijn werk gevonden heeft tussen de Jakobusbrief en de Jezustraditie zijn overlappingsen met de synoptische traditie.¹⁸⁶ Op een enkele uitzondering na zijn de meeste van deze teksten afkomstig uit Mattheüs en Lukas. Markus komt slechts een enkele keer voor. Dit heeft er dan ook toe geleid dat verschillende onderzoekers de stelling aanhangen dat de Jakobusbrief uit Q heeft geput.¹⁸⁷ Doordat vrijwel alle overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie overlappingsen zijn met Mattheüs kan de vraag worden gesteld of (een mondelinge vorm van) Q wel de bron is die de auteur van de Jakobusbrief heeft gebruikt. Het is ook mogelijk dat de auteur van de Jakobusbrief gebruik heeft gemaakt van de andere bronnen die ten grondslag lagen aan het Mattheüsevangelie. Er moet verder onderzoek naar gedaan worden voordat hier een conclusie over getrokken kan worden. Foster merkt op dat, ondanks een aantal opvallende overeenkomsten, er weinig woordelijke overeenkomsten zijn tussen de synoptische traditie en de Jakobusbrief.¹⁸⁸ Ik ben van mening dat, als de auteur van de Jakobusbrief uit de Jezustraditie heeft geput, hij het waarschijnlijk uit de mondelinge traditie heeft gedaan.¹⁸⁹ Naar mijn mening zijn er namelijk teveel verschillen op woordelijk niveau. Wanneer de auteur van de Jakobusbrief putte uit een geschreven bron zouden er meer woordelijke overeenkomsten moeten zijn.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Deppe (1990), pp. 409-410.

¹⁸⁷ Foster in Batten en Kloppenborg (2014), pp. 3-34 en Batten (2011), pp. 381-390.

¹⁸⁸ Foster in Batten en Kloppenborg (2014), p. 34.

¹⁸⁹ Voor een uitgebreidere behandeling van de mondelinge Jezustraditie verwijs ik naar bijvoorbeeld Dunn (2003), pp. 192-254.

¹⁹⁰ In veel wetenschappelijke literatuur wordt er in mijn ogen teveel naar schriftelijke verbanden gezocht tussen teksten. In de oudheid was echter een groot deel van de mensen praktisch analfabeet. In een dergelijke cultuur moeten we meer mondelinge dan schriftelijke overleveringen verwachten.

4. De Dode Zee-rollen

In dit hoofdstuk worden de drie teksten uit het vorige hoofdstuk, die waarschijnlijk overlap vertonen met de Jakobusbrief, vergeleken met de Jakobusbrief. Indien we duidelijke parallellen vinden tussen de teksten uit de Jakobusbrief en de Dode Zee-rollen, kunnen we concluderen dat het waarschijnlijker is dat deze teksten uit de Jakobusbrief niet afkomstig zijn uit de Jezustraditie. Indien we geen duidelijke parallellen kunnen vinden, is het waarschijnlijker dat de teksten uit de Jakobusbrief wel verwant zijn met Jezustraditie. Dan is de stelling die in dit onderzoek centraal staat, ontkracht. Wanneer er wel duidelijk overlappingsen zijn te vinden, is het waarschijnlijker dat de auteur van de Jakobusbrief voor deze drie teksten gebruik heeft gemaakt van niet specifiek christelijke bronnen. De hypothese zal dan zijn dat de Jakobusbrief geen christelijke brief is, maar een Joodse. In dat geval is de stelling van dit onderzoek aannemelijk. Voor zover bij mij bekend is er nog geen vergelijkende studie geweest tussen de Dode Zee-rollen en de Jakobusbrief. Daarom is het onderzoek van dit hoofdstuk uniek. In dit hoofdstuk worden er dus ook geen verwijzingen gegeven naar eerdere studies rond dit onderwerp.

Wij beschouwen de teksten als overlappingsen wanneer er dusdanig veel woordelijke en/of thematische overeenkomsten zijn dat er sprake lijkt te zijn van een gemeenschappelijke traditie. Om tot mogelijke overlappingsen te komen tussen de Jakobusbrief en de Dode Zee-rollen is er voornamelijk gezocht in de teksten van de Dode Zee-rollen naar kernwoorden uit de teksten van de Jakobusbrief of synoniemen daarvan. Op deze manier is getracht om zowel woordelijke als thematische overeenkomsten te vinden.

4.1. Jakobus 1:5

We hebben in het vorige hoofdstuk overeenkomsten gevonden tussen Jakobus 1:5¹⁹¹ en de synoptische traditie. Wanneer er tot God gebeden wordt dan schenkt God op (vaderlijke wijze) gaven. Daarnaast komt het opvallende passieve woord $\delta\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ (ontvangen) in zowel de Jakobusbrief als de synoptische traditie terug.

In 4Q163¹⁹² 23:16¹⁹⁴ gaat het over het roepen naar God. Als God dat roepen hoort, zal hij antwoord geven. Op het eerste gezicht lijkt dit een aantal duidelijke overeenkomsten te hebben met de Jakobusbrief. Het gaat over spreken tot God en een antwoord van zijn kant. De verschillen zijn echter talrijker dan de overeenkomsten. In de eerste plaats gaat het in de tekst van Qumran over roepen (in nood) tot God. In de Jakobusbrief gaat het echter over het bidden vanwege het ontbreken van iets. Verder wordt in 4Q163 weliswaar geantwoord, maar het belangrijke element van God die geeft na het gebed ontbreekt. Het element van geven komt wel naar voren in dezelfde tekst van

¹⁹¹ “En indien iemand van jullie in wijsheid te kort komt, laat hij die dan bidden aan God, die aan allen geeft, simpel en zonder verwijt, en zij zal hem gegeven worden.”

¹⁹² Voor de afkortingen van de documenten genoemd in dit hoofdstuk verwijs ik naar de SBL Handbook of Style, Second Edition.

¹⁹³ Het document 4Q163 is Peshier uitleg van Jesaja (Dimant en Parry (2014), p. 138). Voor een uitleg wat Peshier uitleg en andere bijbelverklaringen in de Dode Zee-rollen zijn, verwijs ik naar Vanderkam (2012), pp. 25-48.

¹⁹⁴ “[...] jouw roep, wanneer hij het hoort, zal hij jou antwoorden. Ondanks dat de heer je al afgemeten brood en gerantsoeneerd water heeft gegeven.” Voor de vertaling van de teksten uit de Dode Zee-rollen is gebruik gemaakt van de Hebreeuws/Aramese tekst van de Dode Zee-rollen van Martínez en Tigchelaar (1997). Als hulp bij het vertalen en als hulp voor het invullen van enkele missende letters of woorden is ook de Engelse vertaling van Martínez en Tigchelaar (1997) gebruikt.

Qumran. Dit gaat echter over brood en water dat net voldoende is en al voor de schreeuw om hulp is gegeven. De volgorde is dus anders en het gulle vaderlijke geven, dat in de Jakobusbrief naar voren komt, ontbreekt. Wij kunnen dus concluderen dat er op dit punt geen overeenkomst is tussen de Jakobusbrief en de Dode Zee-rollen.

In de Dode Zee-rollen staan verder nog een heel aantal gebeden. De zekerheid van het ontvangen ontbreekt echter in al deze gebeden. Verder zijn er geen teksten waarin het gaat over een gebed tot God (de Vader) met als zeker gevolg dat God iets zal geven aan degene die gevraagd heeft. De conclusie van deze paragraaf is dus dat ik in de Dode Zee-rollen geen teksten gevonden heb met gemeenschappelijke kenmerken met Jakobus 1:5. De conclusie uit het vorige hoofdstuk met betrekking tot Jakobus 1:5 blijft dus behouden. Het lijkt erop dat de auteur van de Jakobusbrief hier uit de Jezustraditie put.

4.2. Jakobus 1:22-25

De overeenkomsten die we gevonden hebben tussen Jakobus 1:22-25¹⁹⁵ en de synoptische traditie gaan over het horen van de woorden, het doen van de woorden met positieve gevolgen en het niet doen van de woorden met negatieve gevolgen.

In 1QS¹⁹⁶ 2:25-3:12 komen deze aspecten duidelijk naar voren. Het gaat in deze tekst over kennis van wat goed is. Het heeft negatieve gevolgen wanneer deze kennis niet gevolgd wordt en positieve geloven wanneer deze kennis wel gevolgd wordt. Qua inhoud zijn er dus overeenkomsten, qua woordgebruik minder. Deze tekst uit Qumran zet nieuwe vraagtekens bij de stelling dat Jakobus 1:22-25 afkomstig is uit de Jezustraditie.

In 1QpHab¹⁹⁷ 7:1-17 gaat het over de woorden die God bekend heeft gemaakt door de Leraar van Rechtvaardigheid. De mensen die leven volgens deze woorden zullen leven vanwege de loyaliteit aan God. Hier zien we dus een overlap op het gebied van gehoorzaamheid aan de woorden en de positieve gevolgen die dit met zich meebrengt. Toch concludeer ik hier dat deze tekst geen overeenkomst vormt met de Jakobusbrief. Allereerst omdat het niet luisteren naar de woorden niet wordt uitgewerkt in deze tekst uit Qumran. Ten tweede omdat de beloning voornamelijk een gevolg is van de loyaliteit aan God en niet direct van het navolgen van de woorden. Deze tekst is dus niet relevant in ons onderzoek.

Interessant in dit verband is 4Q185¹⁹⁸ 2:1-8. Hierin komen de woorden van de Heer naar voren samen met de opdracht om daarnaar te luisteren. Met (waarschijnlijk) positieve gevolgen als er naar de woorden geluisterd wordt en (waarschijnlijk) negatieve gevolgen als er niet naar de woorden geluisterd wordt. Dit lijkt te duiden op een verband met de Jakobusbrief. Door het fragmentarische karakter van deze tekst is het echter niet met zekerheid te zeggen dat deze overeenkomsten inderdaad van dusdanige aard zijn. Opvallend is de veelheid van overeenkomsten tussen 4Q185 1:9-

¹⁹⁵ “22. En wees daders van het woord, niet alleen hoorders, anders misleiden jullie jezelf. 23. Want als iemand hoorder is van het woord en geen dader, die is als een man die het gezicht, waarmee hij geboren is, in een spiegel bekijkt. 24. Want hij heeft zichzelf bekeken en is weggegaan en is meteen vergeten hoe hij eruit zag. 25. Maar hij die zich verdiept in de volmaakte wet van de vrijheid en daarbij blijft, niet als een vergeetachtige hoorder, maar als een dader van het werk, die zal zalig zijn in wat hij doet.”

¹⁹⁶ 1QS is de best bewaard gebleven versie van de Gemeenschapsregel. De tekst wordt over het algemeen gezien als leefregel voor de gemeenschap die bij Qumran leefde.

¹⁹⁷ Het document 1QpHab is Peshar uitleg van Habakuk (Martínez en Tigchelaar (1997), p.11).

¹⁹⁸ 4Q185 is een tekst in het genre van de Wijsheid (Martínez en Tigchelaar (1997), p.379).

11¹⁹⁹ en Jakobus 1:9-11²⁰⁰. Het lijkt hier dat de auteur van de Jakobusbrief uit een gemeenschappelijke traditie heeft geput of direct uit deze tekst van Qumran. Dit heeft verder geen gevolgen voor dit onderzoek,²⁰¹ aangezien we al eerder hebben geconcludeerd dat zowel de christelijke als de Joodse traditie gebruik hebben gemaakt van Joods gedachtegoed. Verder zijn er geen (schijnbare) overeenkomsten te vinden tussen de Dode Zee-rollen en Jakobus 1:22-25. Er zijn wel veel teksten in de Dode Zee-Rollen die één of meerdere aspecten van de tekst uit de Jakobusbrief bevatten. Deze teksten zijn echter met betrekking tot de uitwerking en/of de details dusdanig anders dat het onwaarschijnlijk is dat de Jakobusbrief in een dergelijke traditie staat²⁰². In het vorige hoofdstuk hadden we bij deze tekst al vastgesteld dat er slechts weinig woordelijke overeenkomsten zijn tussen Jakobus 1:22-25 en de synoptische traditie. De grootste overeenkomsten liggen op het gebied van de inhoud. Daar hebben we toen ook al vastgesteld dat in het Oude Testament soortgelijke gedachten voorkomen. Door de teksten 1QS 2:25-3:12 en 4Q185 2:1-8 uit Qumran zien we dat het nog steeds gangbaar Joods gedachtegoed was. Op dit moment concludeer ik dus dat het goed mogelijk is dat Jakobus 1:22-25 niet afhankelijk is van de Jezustraditie. Het is goed mogelijk en zelfs aannemelijk dat de auteur van de Jakobusbrief voor deze verzen gebruik heeft gemaakt van materiaal uit de Joodse traditie.

4.3. Jakobus 5:12

In het vorige hoofdstuk hebben we geconcludeerd dat Jakobus 5:12²⁰³ veel overeenkomsten vertoont met de synoptische traditie. Maar liefst twee van de voorbeelden waarbij niet gezworen mag worden zijn gelijk. Het 'ja ja' en 'nee nee' is vrijwel identiek en beide teksten eindigen met een negatieve boodschap voor hen die zich niet aan de inhoud van de teksten houden.

In 1QS 5:8-11 gaat het over een eed die moet worden afgelegd.

In D²⁰⁴ 15:1-9 gaat het ook over een eed die moet worden afgelegd, wanneer dat moet en met welke namen dat niet mag. D 16:7-9 gaat erover dat een eed nooit mag worden gebroken. In 4Q201²⁰⁵ 3:1-5 gaat het over een groep mensen die ook een eed afleggen. In tegenstelling tot deze teksten wordt in Jakobus 5:12 het afleggen van eden juist verboden. Deze vier teksten lijken dus in strijd te zijn met de Jakobusbrief.

¹⁹⁹ " 9. (met) brandend vuur zal hij rechtspreken [...] zijn geesten. Maar jullie, zonen van de mens, w[ee jullie], zie, 10. (de mens) komt op als gras van de aarde en zijn lieflijkheid bloeit als een bloem. De wind waait, 11. zijn wortel verschrompelt, de wind verstroot zijn bladeren, tot nauwelijks iets op [zijn] pla[ats] blijft."

²⁰⁰ " 9. Maar laat de geringe broeder zich beroemen op zijn hoge staat, 10. Maar de rijke in zijn geringe staat, want hij zal als een bloem in het gras vergaan. 11. Want de zon is opgegaan met hitte en heeft het gras laten verdorren, en zijn bloem is afgevallen en de schoonheid van haar uiterlijk is vergaan. Zo zal ook de rijke in zijn wegen verwelken."

²⁰¹ Het nodigt wel uit tot verder onderzoek naar de relatie van de Jakobusbrief en de Dode Zee-rollen.

²⁰² Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan 4Q175:1-8. Het gaat in deze tekst weliswaar over negatieve gevolgen als er niet naar de woorden geluisterd wordt, maar in de uitwerking zijn er evidente verschillen: de woorden van God worden naast de woorden van mensen geplaatst en de negatieve gevolgen zijn een straf die door een profeet wordt opgelegd.

²⁰³ "Maar voor alles, mijn broeders, zweer niet, niet bij de hemel, niet bij de aarde, niet bij een andere eed. Laat jullie ja, ja zijn en nee, nee, opdat jullie niet vallen onder een oordeel."

²⁰⁴ Het Damascusdocument was al aan het einde van de negentiende eeuw ontdekt. Solomon Schechter publiceerde de tekst in 1910. Hij noemde het document 'fragmenten van Zadokite'. Al eerder werd gesuggereerd dat dit document geschreven was door de Essenen. Met de vondst van dit document bij Qumran lijkt deze hypothese bevestigd. De naam is na die vondst veranderd in 'Damascus Document'. Dit komt door de meerdere verwijzingen naar Damascus in de tekst. Werret (2007), pp. 19-20.

²⁰⁵ 4Q201 is een tekst die een fragment is van het boek 1 Henoch (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 398).

Soortgelijke teksten waarin het gaat over eden die moeten worden afgelegd, over de wijze waarop bepaalde eden moeten worden afgelegd, over eden die nooit gebroken mogen worden of over verhalen waarin eden worden afgelegd zijn onder andere: 4Q202²⁰⁶:7, 4Q221²⁰⁷:4, 4Q224²⁰⁸ 2:2-4, 4Q271²⁰⁹ 4:10-12, 4Q416²¹⁰ 4:7-8, 11Q19²¹¹ 1.3:14-21.

We kunnen dus concluderen dat Jakobus 5:12 niet overeenkomt met de Dode Zee-rollen. Sterker nog, de inhoud van de Dode Zee-rollen en de Jakobusbrief is op dit punt tegenstrijdig. In de Jakobusbrief gaat het immers over een verbod op het afleggen van eden en in de Dode Zee-rollen gaat het over het juist wel afleggen van eden.²¹² We kunnen dus de conclusie trekken dat het waarschijnlijker is dat Jakobus 5:12 een authentieke tekst is uit de Jezustraditie. In het vorige hoofdstuk concludeerde ik al dat er een duidelijke overlap is tussen de Jezustraditie en Jakobus 5:12 en dat het niet mogelijk was om aan te tonen dat dit een gemeenschappelijke overeenkomst is met de Joodse traditie. De woordelijke overeenkomsten tussen Jakobus 5:12 en Mattheüs 5:33-37 zijn van dusdanige aard dat de beide teksten haast wel verwant aan elkaar moeten zijn.²¹³

4.4. Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we met behulp van de behaalde resultaten uit het vorige hoofdstuk een laatste stap gezet in dit onderzoek. De conclusie is weliswaar dat de parallellen tussen Jakobus 1:22-25 en de Dode Zee-rollen van dusdanige aard zijn dat het hier waarschijnlijk niet gaat om een tekst die uniek is voor de Jezustraditie, maar de andere twee teksten lijken wel uniek te zijn voor de Jezustraditie. Betreffende Jakobus 1:5 hebben we geen soortgelijke teksten gevonden in de Dode Zee-rollen. Wat betreft Jakobus 5:12 hebben we teksten gevonden in de Dode Zee-rollen die een ander theologisch geluid laten horen. We kunnen dus concluderen dat het onwaarschijnlijk is dat voor deze teksten de auteur van de Jakobusbrief uit de Qumran-traditie heeft geput. In de rest van het onderzoek zijn ook geen andere verklaringen gevonden dan dat deze teksten uit de Jezustraditie komen. De stelling van het onderzoek lijkt dus verworpen te moeten worden.

²⁰⁶ 4Q201 is een tekst die een fragment is van het boek 1 Henoch (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 404).

²⁰⁷ 4Q221 is een tekst die een fragment is van het boek Jubileeën (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 470).

²⁰⁸ 4Q224 is een tekst die een fragment is van het boek Jubileeën (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 473).

²⁰⁹ 4Q271 is een tekst die een fragment is van het Damascusdocument (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 616).

²¹⁰ 4Q416 is een tekst uit het genre Wijsheid/instructie (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 846).

²¹¹ 11Q19 is de Tempelrol (Martínez en Tigchelaar (1997), p. 1228).

²¹² Het is mogelijk dat 4Q258 1:12 negatief spreekt over het afleggen van eden. Het is echter ook mogelijk dat het gaat over slechte eden die zijn afgelegd door mensen. Door het fragmentarische karakter van deze tekst is het niet met zekerheid te zeggen.

²¹³ Zie ook de uitweiding in het vorige hoofdstuk.

Algemene conclusie

De stelling die centraal stond in dit onderzoek was:

De Jakobusbrief is een Joods geschrift dat door middel van twee toevoegingen een christelijk karakter heeft gekregen.

Deze stelling is uitgebreid onderzocht. In de inleiding hebben we de methodologie en de structuur van dit onderzoek geschetst. Verder hebben we daar ook de huidige stand van het onderzoek besproken. In het hoofdstuk erna ging het over een aantal inleidende vragen rond de Jakobusbrief. De conclusies waren dat het aannemelijk is dat de Jakobusbrief niet is geschreven door Jakobus, de rechtvaardige, maar door een onbekende auteur die op een hoog niveau Grieks kon schrijven. Verder stelden we dat het aannemelijk is dat deze auteur de Jakobusbrief heeft geschreven in de eerste helft van de tweede eeuw. Daarnaast kwamen we ook tot de conclusie dat de auteur een Joods of een Joods-christelijk publiek voor ogen had. In het tweede hoofdstuk hebben we aan de hand van Spitta en Massebieau geconcludeerd dat de stelling dat de Jakobusbrief een christelijke brief is voornamelijk is gebaseerd op Jakobus 1:1 en 2:1. We hebben toen ook vastgesteld dat het mogelijk is dat in deze beiden verzen christelijke interpolaties aanwezig zijn. In het hierop volgende hoofdstuk hebben we geprobeerd andere christelijke invloeden te ontdekken in de Jakobusbrief. We hebben geconcludeerd dat de auteur van de Jakobusbrief waarschijnlijk kennis had van de christelijke boodschap van Paulus, maar dat deze christelijke invloeden niet bewijzen dat de brief een christelijke brief is. Aan de hand van drie overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie zijn we tot de conclusie gekomen dat het goed mogelijk is dat de auteur van de Jakobusbrief uit de Jezustraditie putte. In het laatste hoofdstuk hebben we deze drie overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie vergeleken met de Dode Zee-rollen. Hierdoor hebben we bij één van deze overlappingsen geconcludeerd dat het goed mogelijk is dat de auteur van de Jakobusbrief hier putte uit de Joodse traditie. Bij de andere twee overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie hebben wij geen soortgelijke parallellen gevonden in de Dode Zee-rollen. Daardoor hebben we geconcludeerd dat het plausibel is dat de auteur van de Jakobusbrief gebruik heeft gemaakt van de Jezustraditie.

Door deze conclusie kunnen we concluderen dat het waarschijnlijk is dat de auteur van de Jakobusbrief zich heeft laten inspireren door de Jezustraditie en dat hij dus waarschijnlijk een christen was die een christelijke brief schreef. Wij verwerpen dus de stelling dat de Jakobusbrief een Joods geschrift is dat door middel van twee toevoegingen een christelijk karakter heeft gekregen. Het christelijke karakter van de brief zit waarschijnlijk niet alleen in Jakobus 1:1 en 2:1, maar ook in de Jezustraditie die impliciet naar voren komt in de brief.

Hier maken wij wel direct een voorbehoud: het is mogelijk dat er andere Joodse teksten zijn die een ander beeld schetsen.²¹⁴ Dit lijkt echter onwaarschijnlijk, vooral met het oog op Jakobus 5:12. Dit vers bevat namelijk stelling die authentiek lijkt te zijn voor de Jezustraditie. Daarnaast hebben wij slechts een drietal overlappingsen tussen de Jakobusbrief en de synoptische traditie onderzocht. Het is mogelijk dat de andere overlappingsen zelfs nog meer bewijs leveren dat de Jakobusbrief een christelijke brief is.

²¹⁴ Recentelijk is een twaalfde grot ontdekt bij Qumran die in gebruik was door de Essenen. In deze grot waren geen teksten aanwezig. Het is mogelijk dat in de toekomst er nog meer grotten worden ontdekt bij Qumran en dat in deze grotten wel teksten liggen. Deze teksten zouden dan een ander beeld kunnen geven.

De gebruikte methoden in dit onderzoek zijn adequaat gebleken. De literatuurstudie, de tekstkritiek en de tekstuele vergelijkingen en het onderzoek naar de Dode Zee-rollen hebben alle hun vruchten afgeworpen. Toekomstige onderzoekers wil ik waarschuwen dat het onderzoek naar de Dode Zee-rollen veel tijd in beslag kan nemen, maar mogelijk slechts weinig kan opleveren.

Op deze plaats wil ik graag mijn scriptiebegeleider Jan Krans bedanken voor zijn tijd en zijn vele op- en aanmerkingen op dit onderzoek. Ook wil ik de tweede lezer Annette Merz bedanken voor haar inzet.

Ik wil deze scriptie graag afsluiten met de stelling dat de Jakobusbrief een prachtig document is dat het waard is om vaker gelezen en besproken te worden in de kerken.

Stefan Honing

Februari 2017

Bibliografie

- Allison, Dale C. Jr. 2013. *James* (ICC). Londen: Bloomsbury.
- Batten, Alicia J. 2011. 'The Jesus Tradition and the Letter of James', *Review and Expositor* 108 (2011), pp. 381-390.
- Batten, Alicia J. en John S. Kloppenborg (editors). 2014. *James, 1 & 2 Peter, and Early Jesus Traditions*. Londen: Bloomsbury.
- Bauckham, Richard. 1999. *James. Wisdom of James, Disciple of Jesus the Sage*. Londen: Routledge.
- Bernheim, Pierre-Antoine. 1997. *James, Brother of Jesus*. Londen: SCM Press LTD.
- Chilton, Bruce en Craig A. Evans. (editors). 1999. *James the Just and Christian Origins*. Leiden: Brill.
- Chilton, Bruce en Jacob Neusner (editors). 2001. *The Brother of Jesus, James the Just and His Mission*. Louisville: Westminster John Knox.
- Danker, Frederick William. 2000. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature, third edition (BDAG)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Davids, Peter Hugh. 1982. *The Epistle of James* (NIGTC). Grand Rapids: Eerdmans.
- Deppe, Dean B. 1990. *The Sayings of Jesus in the Paraenesis of James*. Academisch Proefschrift te Amsterdam.
- De Hoop Scheffer, Jacob Gijsbert. 1891. 'Exegetische opmerkingen over Jakobus I: 9, 10; II: 1, 8, 9, 18; III: 1 en Efezen III: 18', *VMKAWLet* 3.8 (1891), pp. 237–251.
- Dibelius, Martin en Heinrich Greeven. 1975. *James* (Hermeneia). Philadelphia: Fortress.
- Dimant, Devorah en Donald W. Parry (editors). 2014. *Dead Sea Scrolls Handbook*. Leiden: Brill.
- Dunn, James D. G. 2003. *Jesus Remembered*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Eisenman, Robert. 1997. *James the Brother of Jesus. the Key to Unlocking the Secrets of Early Christianity and the Dead Sea Scrolls*. New York: Penguin Books.
- Hoffman, Paul; John S. Kloppenborg en James M. Robinson (editors). 2002. *The Critical Edition of Q (Hermeneia)*. Minneapolis: Augsburg Fortress Press.
- Holmes, Michael W. 2007. *The Apostolic Fathers*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Krans, Jan, Bert Jan Lietaert Peerbolte, et al. (editors). *The Amsterdam Database of New Testament Conjectural Emendation* (<http://ntvmr.uni-muenster.de/nt-conjectures>). (d.d. 13 februari 2017).
- Jenkins, C. Ryan. 2002. 'Faith and Works in Paul and James' *Bibliotheca Sacra* 159 (2002), pp. 62-78.
- Jeremias, Joachim. 1969. *Jerusalem in the Time of Jesus*. Londen: SCM.
- Johnson, Luke Timothy. 1995. *The Letter of James* (AYB). New York: Doubleday.

- Klauck, Hans-Josef. 2006. *Ancient Letters and the New Testament, a Guide to Context and Exegesis*. Waco: Baylor University Press.
- Knight, Jonathan. 2012. 'The Origin and Significance of the Angelomorphic Christology in the Ascension of Isaiah'. *JTS* 63 (2012), pp. 66-105.
- Laws, Sophie. 1980. *A Commentary on the Epistle of James*. Londen: Adam & Charles Black.
- Luther, Maarten en Heinrich Bornkamm. 1989. *Luthers Vorreden zur Bibel, Herausgegeben von Heinrich Bornkamm*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Martin, Ralph P. 1988. *James* (WBC). Waco: Word Books.
- Martínez, Florentino García en Eibert J.C. Tigchelaar. 1997. *The Dead Sea Scrolls, Study Edition*. Leiden: Brill.
- Massebieau, Louis. 1895. 'L'épître de Jacques, est-elle l'oeuvre d'un Chrétien?' *Revue de l'Histoire des Religions* 32 (1895). pp. 249-283.
- McKnight, Scot. 2011. *The Letter of James* (NICNT). Grand Rapids: Eerdmans.
- Meyer, Arnold. 1930. *Der Rätsel des Jacobusbriefes*. Berlin: Töpelmann.
- Moo, Douglas J. 2000. *The Letter of James* (PNTC). Grand Rapids: Eerdmans.
- Moore, George Foot. 1927-1930. *Judaism in the First Three Centuries of the Christian Era*. 3 volumes. Cambridge: Harvard University.
- Painter, John. 2004. *Just James. The Brother of Jesus in History and Tradition, Second Edition*. Columbia: South Carolina Press.
- Porter, Stanley E. (ed.). 1997. *Handbook to Exegesis of the New Testament*. Leiden: Brill.
- Robbins, Vernon K. 1996. *The Tapestry of Early Christian Discourse. Rhetoric, Society and Ideology*. Londen: Routledge.
- Spitta, Friedrich. 1896. *Der Brief des Jakobus. Zur Geschichte und Literatur des Urchristentums, Vol. 2*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Theissen, Gerd en Annette Merz. 1998. *The Historical Jesus. A comprehensive Guide*. Minneapolis: Fortress Press.
- VanderKam, James C. 2012. *The Dead Sea Scrolls and the Bible*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Werret, Ian C. 2007. *Ritual Purity and the Dead Sea Scrolls*. Leiden: Brill.
- Wettlaufer, Ryan Donald. 2013. *No Longer Written. The Use of Conjectural Emendation in the Restoration of the Text of the New Testament, the Epistle of James as a Case Study* (NTTSD). Leiden: Brill.